

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
שופטים
אלול התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין ההפטירות תלת דפורענותא, שבע דנחמתא, תרתי דתיובתא. חיבור הימים שבין תשעה באב, עד אחרי יום הכיפורים. חידוש כי גם בהפטירות הללו, יש 'מעניין הפרשה'.

בירור בעניין השאלה מה מפטירים כאשר חל ר"ח אלול בשבת, וכן כשחל ערב ר"ח אלול בשבת [כבשנתנו זו]. הבנת דברי מהרי"ן בעניין זה, מה נראית מסקנתו להלכה ולמעשה, ודחיית המובא על זאת בספר זית רענן [על שת"ז].

חידוש שגם בהפטרות מחר חודש, נזכר ברמז עניין הנחמות.

הערות על מ"ש עוד בזי"ר שם בנדון דידן, דחיית מסקנתו בעניין דעת מהרי"ן, ושנמצא בתכאליל קדמוניות כת"י שכתבו להפטיר מחר חודש.

ביאור דברי הרמב"ם בהל' שביתת יום טוב, בעניין היתר הכנת אוכל נפש ביו"ט. דרשת חכמי תימן נע"ג מן הפסוק 'אך אשר יאכל לכל נפש וגו' שנאמר בפסח, לעניין היתר אפיית המצות בפסח עצמו, והמשך בירור התשובה שכתבו רבני עי"ת צנעא בעניין זה.

כעין החידוש הנז"ל שכתבו חכמי תימן, כתב גם החיד"א בספרו נחל קדומים, לגבי עניין הנישואין בגיל שמונה עשרה. ורמז נפלא במאמר 'זכה – עזר, לא זכה – כנגדו' לעניין גילי הנישואין, ומקורו.

רמז בתוה"ק לעניין כשרות הארבה גם באחרית הימים.

אכילת פת חמ"ט איננה ציווי מן התורה, אלא היתר גרידא.

מפני מה שלחו בני קהילת התימנים בירושלם עיקו"ת את השאלה הזאת לחכמי צנעא, הרחבה לגבי הקורות אותם עם קהילות הספרדים דאז והתפלגותם מהם, והתייחסות למי שכתב כי המנהג לאפות מצות בפסח פסק ובטל בא"י.

תוספת בעניין השאלה, מי כתב ומי ניסח את תשובת רבני צנעא הנז"ל, ולגבי שינויים שבין התשובות. מציאת מקור לעניין הקמיע שנזכר בו 'בעל שלושת הראשים', שהובא בשיעור מוצש"ק בא התשפ"ד בשל"ה.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ן – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 800

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש

להצלחת כל התורמים הנכבדים למגבית השנתית 'אחת בשנה', שהחלה בס"ד בימים אלו – ימי הרחמים והסליחות – לטובת פעילות מוסדות יד מהרי"ק, להפצת תורה ומסורת יהדות תימן.

יהי רצון מלפני המקום ברוך הוא שיזכו התורמים לשפע ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, לבריאות איתנה ולפרנסה טובה, להיכתב ולהיחתם בספר חיים טובים, וימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה ולברכה. אכ"ר. זה מה שעושה הרב שילה הי"ו, ב"ה שבזכותו יש לנו את החוברות [שערי יצחק] מדי שבוע בשבוע, בלי לאחר. תמידין כסדרן. לשבת על עריכת השיעור כמה ימים, כדי שביום רביעי-חמישי היא תצא לאור. זאת ברכה גדולה בקרב הארץ. כן ירבה וכן יפרוץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת מאור ניסים בן דוד הי"ו, בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפצה למוסדות יד מהרי"ק.

וכן מוקדש השיעור על ידי רבי אליעזר שמואל בן יוסף יצחק מאיר סיגל הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעייתו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ק.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי אורן בן מיכה בהירוז מיכאלי הי"ו מארצה"ב, להצלחתו ולהצלחת בנו חתן הבר מצוה הבחור החשוב בנימין יוסף הי"ו. ולהבדיל בין החיים למתים, לז"נ אביו שביום רביעי בשבוע זה יחול יום היאר – צייט שלו. ולעילוי נשמת יצחק בן יצחק עוזירי ז"ל, שהשבוע יחול יום פקודתו. בעבור שהתנדבו התורמים למוסדות נתיבות מהרי"ק.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

נזכרתי בעת כי צריכים להוסיף גם את שירה, פתו של ידידנו הרב יואב מהאצרי הי"ו, ישלח לה השם ברוך הוא רפואה שלימה בתוך כל חולי עמו ישראל, ויחזקה ויאמצה בקו הבריאות, ויקיים עליה מקרא שכתוב 'אל נא רפא נא לה', אמן כן יהי רצון.

בעניין ההפטרות תלת דפורענותא, שבע דנחמתא, תרתי דתיובתא. חיבור הימים שבין תשעה באב, עד אחרי יום הכיפורים. חידוש כי גם בהפטרות הללו, יש 'מעניין הפרשה'.

הטור [או"ח סימן תכ"ח] מביא מן הפסיקתא – 'פסיקתא' זהו מדרש אשר מחולק לפיסקאות. אולי צ"ל 'פסיקתא', בלשון רבים, כי ישנן שם הרבה פיסקאות. זה מחולק לפי נושאים – בזה הלשון, מבראשית עד י"ז בתמוז, מפטירין מעניין הפרשיות, דומה בדומה. ומשם ואילך, לפי הזמן ולפי המאורע, "תלת דפורענותא, ושבע דנחמתא, ותרתי דתיובתא".

הנני אומר זאת, מכיון שהשנה היתה מבוכה רבה, בקשר להפטרות השבת שעברה, פרשת ראה. מה להפטיר? האם עניה סוערה וגו', או מחר חודש? על כן, רציתי להבהיר קצת את הנושא הזה [ועיין בשיעור מוצש"ק עקב התשע"ה בשכ"ו].

הרי ההפטרות, הן מעניין הפרשה. או מפני הגזירה שהיתה לבטל את קריאת התורה, תיקנו שלכל הפחות יזכרו – ע"י ההפטרות – את הנושא מפרשת השבוע. בכדי שלא יישכח. או בגלל המינים, שאמרו כי רק התורה היא אמת, ולא הנביאים. לכן יסדו לומר בברכת ההפטרות, אשר בחר בנביאים טובים וכו' 'ובנביאי האמת והצדק'. להראות עי"ז כי גם בנביאים, כתוב עניינים כמו מה שנכתב בתורה. לכן תמיד זה מחובר, תמיד ישנו קשר. אלו שתי הסיבות, שבגללן תיקנו את ההפטרות, מעניין הפרשה. והרחבתי על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"ב סימן ק"ד.

ברם, כל זה הוא בשאר ימות השנה. אולם משבעה עשר בתמוז, מתחילים 'תלת דפורענותא'. 'שבע דנחמתא', ויש גורסים 'שב' דנחמתא, וזה אותו הדבר, כי בארמית מצוי שהאות עא"ן נופלת. 'שב' הכוונה שָׁבַע. זהו כפי שמצינו בגמ' מסכת חולין [דף מ"ב סוף ע"א], שָׁבַע שְׁמַעְתָּא, שפירושו שבע שמועות, בענייני טריפות.

'העולם' אינו יודע לקרוא את המלה הזאת, רק אצלינו [התימנים] יש את מסורת הקריאה האמיתית הזאת, וכן מוכח בספרי הקדמונים, שבהם אחרי האות ת"ו הראשונה ישנה את האות אל"ף, 'שמעְתָּא'. להראות את משיכת התי"ו. השי"ן בפתח או סגול, ולדידן היינו הך, והמי"ם דגושה. שְׁמַעְתָּא לשון יחיד, שְׁמַעְתָּא לשון רבים. כך גם שמעתי מאבא מארי זצ"ל, שָׁבַע שְׁמַעְתָּא, כשלמדנו לפנינו ענייני שחיטה וטריפות, שהיה בקי ומומחה גדול גם בהן. היום לא יודעים לקרוא נכון. כיצד הם אומרים? שָׁבַע שְׁמַעְתָּא – שמייצה... זה שמו של ספר למדני מפורסם בעולם הישיבות, מאת בעל קצות החושן.

כמה המרחק, בין האמת לבין השקר. הן נשמעות כשתי מלים שונות בכלל.

שערי יצחק – השיעור השבועי

חזינן אם כן, שהיה להם עניין לחבר, מתשעה באב עד כיפור. דהיינו שבאמצע – בין תשעה באב לראש השנה – שלא יעברו לנושא אחר, אלא ממשיכים בנחמות של ת"ב, כי אנחנו מתנחמים בכך ומצפים לגאולה, כפי שהקב"ה הבטיח לנו בפי הנביאים. ולאחר מכן, תרתי דתיובתא, לעוררנו שנעשה תשובה. ולאחר מכן, זמן שמחתנו. כי אז נגיע לחג הסוכות. זהו הסוף.

אחר כך זה כבר 'בראשית', מתחילים מחזור חדש.

בחג הסוכות, כאשר ישנה שבת חול המועד, קוראים בעניין גוג ומגוג, למרות שאין קשר לעניין הסוכה. וכן בהפטרות יו"ט ראשון, מפטירים בעניין גוג ומגוג. והסיבה לכך, כי קבלת הגאונים היא, שמלחמת גוג ומגוג תהיה בסוכות. דיברנו על כך בס"ד בזמנו [שיעור מוצש"ק בראשית התשפ"ד], האם הכוונה בחג סוכות בעצמו, או שמא בכל תקופת תשרי.

בכל אופן, למרות שהטור כותב כי הן לא מעניין הפרשיות, וכן הרבה פוסקים שכתבו בסגנון הזה, אני בעניי יגעתי ומצאתי כי ישנו קשר – בכל ההפטרות הללו – גם לעניין הפרשה. נכון שדחו את ההפטרות שישדו מקדם מעניין הפרשה ממש, וכבר הביא הרמב"ם [בסוף ספר אהבה] את ההפטרות שהם היו נוהגים להפטיר. כי בזמנים שלפני כן, היו להם הפטרות אחרות.

וז"ל הרמב"ם שם, ואתחנן, ואתפלל אל יי אחרי תתי וגו', עד שדות בכסף יקנו וגו', בירמיה.

והיה עקב, הלוך וקראת באזני ירושלם וגו', עד והתברכו בו כל גויים ובו יתהללו, בירמיה.

ראה אנכי, הנה ימים באים נאם יי והקימותי, עד אם יסתר איש במסתרים, בירמיה.

שופטים, ויהי כאשר זקן שמואל וגו', עד ויאמר שמואל אל אנשי ישראל וגו'.

כי תצא, ויאספו פלשתים את מחניהם וגו', עד ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו, בשמואל.

והיה כי תבא, אז יבנה יהושע מזבח וגו', עד ולא היה כיום ההוא וגו'.

אתם נצבים, ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל וגו', עד כרמים וזיתים אשר לא נטעתם וגו'.

עכ"פ ישנן תלת דפורענותא, שבע דנחמתא, ותרתי דתיובתא. וישנם מנהגים שונים [בעדות ישראל] בעניין ההפטרות הללו, ולפי המנהג שלנו, הסימן של תלת דפורענותא הוא דח"א, ד'ברי ח'זון א'יכה. והסימן של 'שב דנחמתא' הוא נ"ע אר"ק. נ'חמו נחמו עמי, ו'תאמר ציון עזבני יי, ע'ניה סוערה, א'נכי אנכי הוא מנחמכם, ר'ני עקרה, ק'ומי אורי, ו'נודע בגויים זרעם.

הערה מהקהל: הרב אמר כעת, נ"ע אר"ק, אבל בשלחן ערוך המקוצר [סי' ק"ט ס"ח] כתב הרב אר"ק"ש.

תשובת מרן שליט"א: אבל אמרתי לפי מנהגינו. וכי הינך רוצה, שאחזור על מה שכבר כתוב?... מה שכתוב, כתוב. הרי שם כתבתי תחילה אר"ק"ש, שוש אשיש, והוספתי כי מנהגינו להקדים פסוק ונודע בגויים. וכעת רציתי לקצר. העולם רגיל לומר בכל זאת כפי שכתוב בספרי הפוסקים, וכך גם מהרי"ן כותב 'אר"ק"ש', וכדלקמן. ובלי נדר עוד מעט נעמוד על כך.

והפטרות 'תרתי דתיובתא', סימן הוא ש"כ. שז"בה ישראל, כ"ה אמר יי אלהים ולקחתי אני מצמרת הארז וגו'. שתי ההפטרות הללו, הן מעניין התשובה. הרי את הפטרת 'מצמרת הארז' אומרים, כאשר חל פרשת האזינו בין יוהכ"פ לחג הסוכות, כפי שיהיה בשנת התשפ"ז בשל"ז הבאה עלינו לטובה. כאשר ישנה שבת בינתיים, אז מפטירין מצמרת הארז, כי יש בה עניין של תשובה.

רואים מכל זה, כי ישנו קשר, מתשעה באב, עד אחרי ר"ה ויוהכ"פ.

ובעצם, כבר מצינו קרוב לזאת במגילת איכה [ב', י"ט], קומי ר'ני בלילה, לראש אשמורות. כבר אז מזכיר לנו המקונן ברמז, את העניין לקום לתפילה – כי אחז"ל אין רינה אלא תפילה [עיין ברכות דף ו' ע"א] – לראש אשמורות. שיקומו בבוקר לאשמורות, לבקש רחמים, לומר סליחות ותחנונים.

לגבי ההפטרות הללו – תלת דפורענותא, עד תשעה באב. ואח"כ שבע דנחמתא, שאנחנו נמצאים בהן כעת – קבעו הפטרות אשר אינן מעניין הפרשה, אלא מעניין המאורע.

אלא שלאחר מכן הרמב"ם מביא כך, נהגו רוב העם, להיות מפטירין בנחמות ישעיה, מאחר תשעה באב עד ראש השנה וכו'.

ברם בכל זאת, גם בהפטירות הללו, מי שיעיין ימצא כי יש בהן מעניין הפרשה.

למשל, בהפטרה שקראנו בשב"ק זו, אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֲמֶכֶם וגו'. ישנו שם פסוק, וְאֲשִׁים דְּבָרִי בְּפִיךָ וּבִצֵּל יָדִי בְּסִיתֶיךָ [ישעיהו נ"א, ט"ז]. זהו מה שנאמר בפרשת השבוע [שופטים], כך הקב"ה אמר למשה רבינו, נָבִיא מִקֶּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי, יָקִים לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ, אֱלֹוֹ תִשְׁמָעוּן [דברים י"ח, ט"ו]. נָבִיא אֲקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ, וְנָתַתִּי דְּבָרִי בְּפִיו וגו' [שם שם, י"ח].

זהו מה שגם הנביא ישעיהו אומר, 'ואשים דברי בפוך'.

וכן בכל ההפטירות הללו, ישנו קשר בין הפרשה לבין ההפטרה. [עייין בהרחבה בשיעור מוצש"ק עקב התשע"ט בש"ל, ובנפלאות מתורתך אשר עודנו בכתובים].

ומי שירצה, ימצא גם רמז.

כתוב בפרשתנו, 'עֵין בְּעֵין' שֶׁן בְּשֵׁן [דברים י"ט, כ"א]. ובהפטרנו כתוב, בִּי 'עֵין בְּעֵין' יִרְאוּ בְּשׁוֹב יְיָ צִיּוֹן [ישעיהו נ"ב, ח']. אבל מאחר שזהו רק רמז בעלמא, הנה רק בשביל זה, איננה סיבה לקרוא את ההפטרה. אבל העיקר מה שמצינו, כי ישנו קשר ממש מעניין הפרשה, וכפי שאמרנו לעיל.

*

מהרי"ץ בעץ חיים [דף ק"צ ע"ב] כתב בזה"ל, נהגו העם להפטיר מִי"ז בתמוז ואילך, תלת דפורענותא. לפי מנהגינו, סימננו דח"א. דברי ירמיהו, חזון ישעיהו בן אמוץ, איכה היתה לזונה. כסברת הרמב"ם בהל' תפילה פרק י"ג ע"ש וכו'.

ואח"כ מפ' ואתחנן, מפטירין שבע דנחמתא, שסימננו נו"ע ארק"ש.

אינני יודע, מדוע מהרי"ץ לא ציין, כי בפועל מתחילים בקהילותינו מן הפסוק ונודע בגויים זרעם וגו'. אמנם גם ברמב"ם כתוב כך, שמתחילים מ'שוש אשיש', אבל מנהג אבותינו מדורידורות, שמתחילים בפסוק שלפני כן [עייין בהרחבה בשיעור מוצש"ק עקב התשע"ט בש"ל].

וע"ע מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת מטות דף של"ג].

בירור בעניין השאלה מה מפטירים כאשר חל ר"ח אלול בשבת, וכן כשחל ערב ר"ח אלול בשבת [כבשנתנו זו]. הבנת דברי מהרי"ץ בעניין זה, מה נראית מסקנתו להלכה ולמעשה, ודחיית המובא על זאת בספר זית רענן [על ש"ז].

כדת מה לעשות, כאשר חל ראש חודש אלול בשבת?

בדרך כלל, כאשר ראש חודש חל בשבת, מפטירין השמים כסאי וגו'. אולם בנדון דידן, זה באמצע שבע דנחמתא. האם עושים כדעת האבודרהם, האומר כי לא מפסיקים ב'שב דנחמתא', וא"כ צריכים לקרוא את הפטרת הנחמה, דהיינו עניה סוערה, או דילמא מפטירין השמים כסאי.

אומר על כך מהרי"ץ [שם] בזה"ל, וכשחל אלול בשבת, נמצא בתכאליל קדמוניות שדוחין הפטרת עניה, וקורין במקומה השמים כסאי, שיש בה נחמה ג"כ – מוזכר שם ענייני נחמות ישראלמהחרבן [וכדלקמן] – וענין ראש חודש.

א"כ עדיף להפטיר בה, כי ישנם שם את שני הנושאים. כגון שכתוב שם בהפטרה, שְׂמַחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהֲבֶיהָ [ישעיהו ס"ו, י'].

וכ"כ רמ"א ולבוש ז"ל. גם במרדכי הגדול – מביאו ב"י – כתב הטעם, לפי שהפטרת השמים כסאי, נזכר בתלמוד להפטיר בה בשבת ור"ח. הלכך דוחין עניה, שאינה אלא ממנהג שנהגו בו העם, כנזכר בהרמב"ם בסוף ספר אהבה. וכ"כ בספר המוסר, בשם ארחות חיים.

ישנן שתי סיבות, למה לקרוא השמים כסאי, ולא עניה סוערה, למרות שהיא משבע דנחמתא. או בגלל שיש בה ג"כ את עניין הנחמה, או בגלל שהיא מדינא דתלמודא. בסוף מסכת מגילה, מוזכר העניין של הפטרת שבת וראש חודש. משא"כ העניין של שבע דנחמתא, שזהו רק מנהג. הדבר אינו מוזכר בגמרא כלל, אלא רק במדרש, מחוץ לתלמוד. על כן, קובע יותר המנהג אשר כתוב בגמרא, כי זהו מן הדין.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, ולפי טעם זה נראה פשוט, דגם אם חל ר"ח אלול ביום א', שדוחין

שערי יצחק – השיעור השבועי

ולכן חכמי תימן שבאו אחריו, נחלקו בדבר. הרש"י בתכלאל ע"ח מהדורתו דף שצ"ט ע"א כתב, שבתכלאל מהר"י בשירי שקדם למהר"י, מפורש שמפטרין מחר חודש, ושכ"כ בשמו מה"ר לוי נגאר בהגהותיו על ע"ח עיי"ש. וכ"כ מהר"ח"כ בש"ט פ"ג מהלכות תפילה הל"ד בביאור דעת הרמב"ם עיי"ש.

והרש"י בהגהותיו על ע"ח (נדפסו בספר דברי שלום חכמים, עמוד רצ"ד) כתב שבביהכ"נ של מהר"י מפטרין מחר חודש, ובשאר בתי כנסיות מפטרין ענייה סוערה, ושכן הכריע אביו מהר"י יצחק הלוי, מטעם שלא נזכרה נחמה בהפטרות מחר חודש עיי"ש. הוא עשה פשרה, והלך כפי הטעם הזה. כי בשלמא לגבי השמים כסאי, ישנה שם נחמה. אבל בהפטרות מחר חודש, אין בה נחמה. לכן הוא הכריע, להפטר עניה סוערה.

וממ"ש דבשאר בתי כנסיות מפטרין ענייה, משמע שכך היה המנהג בכל שאר בתי כנסיות בעיר צנעא, הן בלדי והן שאמי וכו'.

וכן שמעתי מפי מהר"ע בסיס זצ"ל, ושכן הנהיג בביהכ"נ שלו. והוא מביא שם עוד בשם חכם אחד, שהנהיג כך בביהכ"נ שלו.

וכ"כ השע"ה – השלחן ערוך המקוצר – סימן ק"ט ס"ט. וכן בתאג תורת אבות עמוד ל"ו. ונהרא נהרא ופשיטה.

שלשת הדברים [האחרונים], [הינם] תמוהים.

מה שהוא מביא, כי אותו חכם הנהיג כך בביהכ"נ שלו, ידידנו הרה"ג אוריאל יצחק הלוי הי"ו אמר לי, כי הוא – אותו רב – מכחיש את הדבר. הוא אומר שזה לא נכון.

ולגבי מה שהביא בשם שלחן ערוך המקוצר, בודאי שהדבר אינו נכון. אינני יודע, איך הוא הבין כך?

כתבנו שם במפורש [בסוף סעיף ח'] בזה"ל, אם חל ראש חדש אלול באחד בשבת, יש דוחין הפטרות מחר חודש, מפני שאין בה מנחמות ירושלם ומפטרין עניה סוערה. ויש שמפטרין מחר חודש מפני שהיא מדינא דתלמודא, וכן עיקר, בפרט למנהג הבלדי.

במפורש כתבנו, כי העיקר הוא, להפטר מחר חודש. זהו דבר ברור.

עניה, ומפטרין במקומה ויאמר לו יהונתן, כיון שגם הפטרה זו נזכרה בתלמוד דו"ק.

מה יהיה, כאשר ר"ח אלול אינו חל בשבת, אלא ביום ראשון? אין הבדל, אם ר"ח יהיה ביום ראשון ושני, או רק ביום ראשון. למרות שישנם המחלקים בזה, אנחנו לא מחלקים.

לפי הטעם השני, כי מה שהוא מדינא דתלמודא, אזי הוא דוחה את המנהג, א"כ מובן שמפטרין מחר חודש. כי גם הפטרות מחר חודש, מוזכרת שם בגמ' במסכת מגילה.

מוסיף מהר"י בסוף, אמנם בעניין זה האחרון, לא ראיתי גלוי – או אולי צריך לקרוא גלוי – בתכאליל. העניין הראשון, הוא מפורש. אולם השני, לא מצאתי.

וצריך עיון.

בגלל שמהר"י השאיר את העניין הזה בספק, ישנה בכך מבוכה.

אין כוונתי להיכנס כעת אל הנושא הזה, לגופו של עניין, כי יש לי כבר מאמר ארוך על כך, עם כל הבירורים והפרטים, כעשרה דפים, ובעזה"י נדפיס זאת בקובץ דברי חפץ הקרוב, בעזרתו יתב'.

הסיבה שאעפ"כ הנני מעיר על זאת כעת, היא מפני שמספר תלמידי חכמים יצ"ו אמרו לי, שכתוב בזית רענן [סביב לשולחן] סימן תכ"ה סעיף ב', דף ת"מ], בשם ספר שלחן ערוך המקוצר, כי צריך להפטר עניה סוערה. והשתוממתי מאד על כך. כי כתבתי בהדיא שהעיקר ההיפך.

לכן עיינתי שם, וראיתי שהוא מביא תחילה, כי השת"ז אומר, להפטר עניה סוערה. וז"ל שם, רבינו המחבר – השת"ז – השמיט הגהת רמ"א, וסמך על מה שכבר כתב כך לעיל סק"ה בשם מרן בב"י משם הרד"א, שאין מדלגין תלת דפורענותא ושבע דנחמתא בשום הפטרה אחרת כלל עיי"ש.

מיהו מהר"י בע"ח דף ק"צ ע"ב כתב, שאם חל ר"ח אלול ביום ראשון, מפטרין מחר חודש ולא ענייה סוערה, לפי שהפטרות מחר חודש נזכרה בתלמוד, משא"כ הפטרות ענייה סוערה שאינה אלא מנהג. אלא שסיים מהר"י, שלא ראה גילוי לזה בתכאליל, והניח הדבר בצ"ע.

בהפטרות מחר חודש, אין אמנם נחמה ממש. אולם מצאתי בס"ד שישנו עכ"פ רמז לכך. תשמעו דבר מיוחד. ומתברר לפי"ז כי אכן גם בהפטרות מחר חודש, נזכר בה ג"כ מעניין הנחמות.

כתוב שם – כאשר דוד נפגש עם יהונתן, אחרי כל עניין החצים וכו' – וַיִּשְׁקוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, וַיִּבְכוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, עַד דָּוִד הִגְדִּיל [שמואל א' כ', מ"א].

רבינו דוד הנגיד, זהו נכדו של רמב"ם, כותב על כך במדרש שלו, בהפטרות בראשית, בזה הלשון, ויבכו – הם בכו זה על זה – בכי חזק, ובכי דוד היה יותר גדול, ומרובה וחזק, כמ"ש ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל.

מדוע דוד כ"כ בכה?

יען שדוד היה עומד להיפרד ממשפחתו, מעירו וממולדתו, ויצא לגלות לערי הערלים, כמ"ש [שם כ"ו, י"ט] כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'. וברח מהמלך – שאול המלך שרדף אחריו – אשר ביקש את נפשו. לפיכך בכיתו היתה מרובה וחזקה. לכן דוד המלך בכה בכי עצום.

כעת תשמעו את דבריו, איזה רעיון נפלא, ואינני יודע מאין מקורו.

ואותה דמעה הצורבת, שיצאה מלב הנשבר, היא אשר רשם לו השם יתברך.

לכאורה, למה כתוב זאת בנביא, ויבכו וגו' מה איכפת לנו, שדוד המלך בכה? ושהוא בכה יותר מיהונתן? מאי נפקא מינה מן הבכיות הללו? אלא ללמדנו ולהודיענו, כי הקב"ה שמר לו את אותה הדמעה הצורבת.

וּשְׁמְרָה עָלָיו לְעוֹלָם, כמ"ש [תהלים נ"ו, ט'] שימרה דמעתו בנאדך. ובה זכה למלוכה הוא וזרעו עד עולם, כמ"ש [יחזקאל ל"ו, כ"ה] ודוד עבדי נשיא להם לעולם. והמשיח המקווה, הוא מזרעו. וכל בני העולם יחילו וירעדו ממנו, ויצפו לפקודותיו ומשפטיו, וְלָמָּה שִׁיגְזוֹר עֲלֵיהֶם.

ויהי רצון שהשם יתברך ויתעלה יגלה בימינו ויתפרסם, ויוזנח ההבל וריק והשקר, וישבר ויתכסה וכו'.

הפלא ופלא. לא חשבנו על כך. מדוע המשיח יבא דוקא מדוד המלך? אם הדבר בגלל שהוא

כמו כן, לגבי תאג תורת אבות. העורך שהוא ידידנו הרה"ג נתנאל אלישיך שליט"א – השם ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה בתוך כל חולי עמו ישראל – גם הוא כתב בכלל דבריו שב"לקוט שינויי נוסחאות", וזה לא בעמוד ל"ו אלא נ"ב בזה"ל, מכל מקום נטייתו של מהר"י, לתרגם – זאת טעות, וצ"ל להפטיר – מחר חודש. לכך הוא מתכוון. וכמדומה שכך הוא המנהג הפשוט יעו"ש.

שאלה מהקהל: אך כתוב שם בתחילת הספר זי"ר, כי כשהוא מזכיר וע"ע – דהיינו ועיין עוד – אינו כפשוטו, אלא הכוונה לדעה החולקת.

תשובת מרן שליט"א: אבל מה זה נוגע לענייננו. כאן לא כתוב וע"ע, אלא וכן כתב. וזה שיבוש.

הערה מהקהל: בקשר להנהגת הרב הגאון עזריה בסיס זצ"ל אם להפטיר אז מחר חודש, יש אריכות בסוף ספר בית תפילתי חלק שני מאת חתנו.

תגובת מרן שליט"א: אינו תחת ידי. ותקותי שאין שם דעות זרות, והשקפות נכזבות. שלא ישתו התלמידים מים רעים וכו', עי' פ"ק דאבות מ"א.

וכיון שהצצתי בזי"ר, ראיתי בדף קודם (עמוד ת"מ) שהביא את שו"ת אמרי יוסף קורח. ותמהני הלא הוא מחוץ למחנה, מראשי אנשי הכת החדשה, היתכן להביאו ללא שום הסתייגות, אדרבה בריש גלי ובכבוד חכמים, כאילו הוא כשר. ואולי אינו יודע טיבו. על כן נודיע שטומאה רצוצה בוקעת ועולה ממנו, שכן למשל הוא מזכיר שם בשו"ת הנז' דף תקכ"ח, את הישיש, שזהו כינויו בפי תלמידיו מעריציו, דלי הדעה, וחסרי הידיעה. ולא עוד אלא שכתוב שם, הורה מוריני הישיש יעו"ש. ודי בכך. וכמו שכבר הארכתי בשיעור מוצש"ק צו התשע"ג בשכ"ד, ונצבים וילך התש"פ בשל"א.

חידוש שגם בהפטרות מחר חודש, נזכר ברמז עניין הנחמות.

כפי שאמרתי לעיל, הבידור ההלכתי בעניין זה יופיע בעז"ה בקובץ דברי חפץ, אבל כעת רציתי להגיד איזו נקודה, דבר נפלא שישנו כאן, אשר נתחדש לנו זה עתה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מצאתי וכו', אבל כן מצאנו בתכלאל של מהר"י בשירי, שם כתוב במפורש להפטיר מחר חודש.

על כך הזי"ר טוען, לא ראה שבתכלאל מהר"י ונה, מבואר להדיא בדברי מרן ז"ל, ולעניין ר"ח אלול אם חל להיות בשבת, כתב הטור ז"ל מפטירין השמים כסאי. והשיג עליו ריק"א בב"י – רבי יוסף קארו בבית יוסף – ואמר, תלת דפורענותא ושבע דנחמתא, לא מפסקינן בהו בשום עניין. כגון ר"ח אב [שחל] בשבת, מפטירין חזון. וכן ר"ח אלול, מפטירין סוערה. וכן פירש הר"מ במז"ל, עכ"ל.

והרי מהרי"ץ רגיל להביא מדברי מהר"י ונה, וכיון דבנדון דידן כתב שלא ראה גילוי לזה בתכאליל, משמע שלא ראה דברי מהר"י ונה בזה. וא"כ יתכן שאילו ראה דבריו, היה מסכים עמו.

אבל אלו דברים, שאין להם מקום. מהרי"ץ לא סומך בכל כגון דא, על התכלאל של מהר"י ונה. הרי מהרי"ץ מדבר בהדיא על התכאליל הקדמוניות, לא על התכלאל של מהר"י ונה, שהיה בערך בסה"כ מאה שנה לפני מהרי"ץ, ובהרבה מקומות הוא הולך אחרי מרן השלחן ערוך, נגד מנהגי קדמונינו נע"ג. אכן הדבר נכון, שמהרי"ץ מביא את מהר"י ונה, והוא מכבד אותו מאד, אבל לא הלך אחריו בענייני מסורת ומנהגים, אלא רק פירושים שהוא מביא בשמו, כגון על ההושענות, ובעוד עניינים נוספים.

מהר"י ונה, הוא אחד מאותם שאמרו, לברך בליל הסדר רק על כוס ראשון ושלישי, וכדלקמן. ולטבל הירק בחומץ, ולא בחרוסת וכו'. זהו בדיוק ההיפך מהשיטה של מהרי"ץ. אמנם מהר"י ונה אכן מודה, שמנהג אבותינו לא היה כך. אחרי הבית יוסף וכו', בודאי שנשתנו בתימן מנהגים, ומהרי"ץ מברר מהו המנהג הקדמון, לא מה שנהיו פתאום בלבולים ושינויים בדורות הסמוכים.

וואף כי גם מהר"י בשירי היה באותה תקופה, דהיינו כמו מהר"י ונה בערך מאה שנה לפני מהרי"ץ. מכל מקום מהריב"ש דרך כלל העתיק מן הקדמונים. התכאליל שלו שונים מאד זה מזה, וכנראה נכתבו לפי בקשת המזמין ורצונו על-פי

צ"ל משבט יהודה, כפי שנאמר [בראשית מ"ט, י'] לא יסור שבט מיהודה ומחזק מבין רגליו וגו', הרי ישנם עוד רבים מזרע יהודה. למה דוקא מזרע דוד? הרמב"ם הרי מדגיש זאת בכמה מקומות, דיברנו על כך בעבר [מוצש"ק תולדות וויצא התש"פ בשל"א], וכי הוא יהיה מבנו שלמה דוקא, ולא מהבנים האחרים של דוד. אבל זאת נקודה נוספת. אולם לפי מה שהוא – ר"ד הנגיד – אומר, הדבר מובן היטב.

הסיבה לכך היא, בזכות הבכיה הגדולה שהוא בכה. כי על מה הוא בכה? על כך שמגרשים אותו מנחלת ה'. כעת הוא חייב ללכת לפלשתים. שאול המלך רודף אחריו, ודוד המלך כבר רואה, מי יודע, כנראה שאצטרך לעזוב את ארץ ישראל, ועל כך הוא בוכה בכי עצום. אז הקב"ה עשה, כיון שהינך רוצה להיות מחובר עם נחלת ה', המשיח יצא ממך. כך אומר רבינו דוד הנגיד. נו, וכי ישנה לנו נחמה גדולה מזו? זכרון המשיח.

בפרט אם נלמד את הלקח לעצמנו, שיתקיים גם בנו כעין זה, על דרך שארז"ל כל המתאבל על ירושלם, זוכה ורואה בשמחתה.

אמנם זהו רק רמז, ואולי נוסף עוד רמז לרמז, 'עד דוד הגדיל' – מחובר עם מגדיל ישועות מלכו, ועשה חסד למשיחו. הפלא ופלא.

שאלה מהקהל: איזו נחמה יש בקשר לגאולה? תשובת מרן שליט"א: שמזכירים את הגאולה. שהמשיח יבוא. ובלנ"ד במאמר שבדברי חפץ נרחיב גם בזה.

הערות על מ"ש עוד בוי"ר שם בנדון דידן, דחיית מסקנתו בעניין דעת מהרי"ץ, ושנמצא בתכאליל קדמוניות כת"י שכתבו להפטיר מחר חודש.

בזית רענן שם בהמשך, הוא כותב עוד דברים תמוהים.

וזה לשונו, ולענ"ד העיקר בדברי רבינו המחבר – דהיינו השת"ז – להפטיר ענייה סוערה. שהרי דברי מהרי"ץ, אינם ברורים. ולעומת זאת, שפתי הרד"א ומרן ורבינו המחבר, ברור מיללו. ומה שהביא הרש"ץ ראייה להכרעת מהרי"ץ, מתכלאל מהר"י בשירי – הר"ר שמעון צאלח הביא, שבתכלאל של מהר"י בשירי, כתוב להפטיר מחר חודש. אכן מהרי"ץ אומר, לא

קדמוניות', המדובר הוא על תכאליל מלפני שהיה השלחן ערוך. כי אחרי שכבר נכנסו מנהגי השלחן ערוך, ועוד ספרים אחרים, אז כבר נהיה בלבול. מהרי"ץ רוצה לברר, מה היה המנהג לפני כן.

לשמחתנו הרבה התברר מקרוב, ברוך ה', כי בתכאליל הקדמוניות כתוב, להפטיר מחר חודש. וכמו שהתלמידים המובהקים של מהרי"ץ מבינים, כי נטיית מהרי"ץ לעניין מעשה, להכריע שמפטירים מחר חודש. כך גם נהגו בבית הכנסת שלו בפועל. אמנם הוא השאיר זאת ב'צריך עיון', כי הוא לא מצא מפורש, אבל לפי הסברא נראה כי מפטירין מחר חודש. ואכן התברר שהדבר כך.

ישנו כאן לפני צילום מן תכאליל כת"י קדמון, מלפני שש מאות שנה, משנת ה'קפ"ו, כפי שהופץ. בשנה הבאה, הוא מגיע ל-600 שנה – העורך יביא בעז"ה צילום שלו [בסוף החוברת, בעמ' 23] – והוא כותב במפורש כך, כ"ב באב, והיה עקב. כ"ט באב, ראה אנכי, ומחר חודש.

וישנם עוד הרבה תכאליל קדמוניות כאלה, שכתוב בהם כך. זהו המנהג המקורי.

ומה שמהרי"ץ זיע"א לא מצא, היתה לכך סיבה. האמת היא, כי זה לא בכל התכאליל. כי ישנם כאלה, שלא כתבו במפורש. ממילא, מהם אי אפשר לדעת. למהרי"ץ, בתכאליל שהיו בידו, בעירו צנעא, הרי בודאי בארץ תימן היו מקומות, שנמצאו בהם ספרים נוספים אשר לא היו בהישג ידו של מהרי"ץ. והנה למשל בתכאליל של בני משפחת כמה"ר בניה הלוי הסופר, לא כתוב כלום בנ"ד. וזהו שמהרי"ץ אומר, לא מצאתי. אבל בכל זאת, ב"ה אנחנו זכינו, בזמנינו יש אפשרויות גדולות ועצומות שלא היו בזמנם, והנה נתבררה האמת, כי כך היא השיטה. ברור אם כן, שאם מהרי"ץ היה רואה זאת, הוא היה סומך על כך את ידיו בכל כוחו, ושנפשט הצריך עיון שלו.

ביאור דברי הרמב"ם בהל' שביתת יום טוב, בעניין היתר הכנת אוכל נפש ביו"ט. דרשת חכמי תימן נע"ג מן הפסוק אך אשר יאכל לכל נפש וגו' שנאמר בפסח, לעניין היתר אפיית המצות בפסח עצמו, והמשך בירור התשובה שכתבו רבני עי"ת צנעא בעניין זה.

לשון הרמב"ם בריש הלכות שביתת יום טוב [פרק ראשון הלכה א'] כך הוא, ששת ימים האלו

מנהגו, משא"כ מהרי"ו שקבע שיטה, והוסיף סביב התכלאל הרבה הערות חידושין ופירושיין.

במאמר אופן המרכבה, שבספר רכב אלהים [דף 52] הבאתי בס"ד הרבה מקומות, שמהרי"ו ונה הולך לפי הדפוס ולפי השלחן ערוך, בזה"ל, נפילת אפים כפי מנהג אנשי תימן, לפניך אני כורע ומשתחוה וכו'. ובפירושו שם כתב, נפילת אפים בדפוסין היא לדוד אליך, וכן בתולעת יעקב וכו'.

במהדורא אחרת כבר לא העתיק כלל לפניך אני כורע, אלא מזמור לדוד אליך וכו'. ואחרי שהביא את דברי התולעת יעקב שצ"ל המזמור הנז', הוסיף כי רבינו מרדכי ז"ל כתב בלבוש מלכות, מנהגם [האשכנזים] לומר מזמור ד' אל באפך תוכיחני וגו' ע"ש. ולפיכך לא כתבתי כאן אלא לדוד אליך ה' נפשי אשא וגו', והשמטתי לפניך אני כורע, אעפ"י שהיה ג"כ מנהג קדמונינו לאמרו, מאחר שזיכנו הש"י לספר הזהר, וזה לשונו בפרשת במדבר סיני, ר' שמעון פתח לדוד וכו'. וכו' וכו'.

וכן העניין דלעיל, הובא שם בהמשך [בדף 53 אות י"ט] בזה"ל, מברך על כל כוס וכוס מד' כוסות, לפי שכל א' חובה בפע"צ, וזהו דעת הרמב"ם ז"ל. אבל דעת האחרונים, שאינו מברך אלא על כוס ראשון ושלישי וכו'.

על כן מהרי"ו ונה, אינו 'מאן דאמר' בכלל בנושא הזה. מהרי"ץ רצה לברר, מה יש בתכאליל הקדמוניות. ולגבי נדון דידן, הוא נשאר ב'צריך עיון', כי לא היו אז בהישג ידו. בהמשך בעזרתו יתב' נבין זאת יותר טוב.

*

לאחר מכן הוא – הזי"ר – כותב כך, ובדקתי מעט בכמה תכאליל קדמונים, וראיתי שנחלקו בנדון דידן. יש שכתבו להפטיר מחר חודש, ויש שכתבו להפטיר ענייה סוערה. וא"כ מ"ש מהרי"ץ, שלא ראה גילוי לזה בתכאליל, צ"ל דהיינו בתכאליל שהיו בהישג ידו, ומלבדם היו עוד מאות תכאליל בשאר מקומות.

ברם כנראה אלו אינם 'תכאליל קדמונים'. תכאליל מלפני כ-300 שנה, הוא לא נקרא 'קדמון'. כאשר מהרי"ץ אומר 'תכאליל

אומר על כך המגיד משנה [שם סוף הל"א], מדברי רבינו, שבכלל מלאכת עבודה סתם, אינה מלאכת אוכל נפש. ולא הוצרך רבינו להביא מקרא, להיתר מלאכת אוכל נפש – למה הרמב"ם היה צריך להביא פסוק מפורש המתיר אוכל נפש? – אלא מפני ראשון ושביעי של חג המצות. שבשביעי נאמר בפ' ראה אנכי, וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה, ועל שניהם נאמר בפרשת בא אל פרעה כל מלאכה לא יעשה בהם. ולכך הוצרך להזכיר כתוב של היתר אוכל נפש האמור שם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם.

עוד מפרשים רבים, מדברים על העניין הזה. כגון בהגהות הרמ"ך, דהיינו רבינו משה כהן, והלחם משנה, ועוד. חושבני, כי בעשרות ספרים דנים על הנושא הזה.

שורש העניין הזה, דהיינו הדיוק במלים 'מלאכת עבודה', מקורו הוא ברמב"ן, שכתב כך בפרשת אמור [כ"ג, ז]. הוא היסוד של המגיד משנה שהבאנו מקודם.

וזה לשון הרמב"ן, פירוש 'מלאכת עבודה' – לכאורה, 'מלאכה' ו'עבודה' זהו היינו הך. מה הפירוש, 'מלאכת עבודה'? – כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש, כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך [שמות כ', ט'], ובכל עבודה בשדה [שם א', י"ד], ונעבדתם ונזרעתם [יחזקאל ל"ו, ט'], וקין היה עובד אדמה [בראשית ד', ב'].

א"כ 'עבודה' זה לא אוכל.

ומלאכה שהיא באוכל נפש, היא מלאכת הנאה, לא מלאכת עבודה. זאת לא מלאכה שיש בה עבודה, אלא מלאכה שנהנים ממנה.

וזה מתבאר בתורה. כי בחג המצות, שאמר תחילה [שמות י"ב, ט"ז] 'כל מלאכה לא יעשה בהם', הוצרך לפרש 'אך אשר יאכל לכל נפש', הוא לבדו יעשה לכם'. ובשאר כל ימים טובים, יקצר ויאמר 'כל מלאכת עבודה לא תעשו', לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש. שם התורה לא מתחילה לפרט, אלא כותבת 'כל מלאכת עבודה לא תעשו'.

שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה, שהן ראשון ושביעי של פסח, ושמיני של חג הסוכות, וביום חג השבועות, ובאחד לחודש השביעי, הן הנקראין ימים טובים. ושבתת כולן שוה, שהן אסורין בכל מלאכת עבודה, חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה, שנאמר [שמות י"ב, ט"ז] **אֲךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ, הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם.** ובהלכה ז', הרמב"ם מבאר את העניין הזה של אוכל נפש, שהוא מותר ביום טוב, כי אין הכוונה לכל אוכל נפש. למשל, לקצור אסור, אפי' שזה לצורך אכילה. וז"ל, אין קוצרין ולא דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין את החטים ולא מרקדין ביום טוב. שכל אלו וכיוצא בהן, אפשר לעשות מערב יום טוב, ואין בכך הפסד ולא חסרון.

ובהלכה הבאה [ח'], אבל לשין ואופין ושוחטין ומבשלין ביום טוב.

מהלישה ואילך, מותר ביו"ט. וכן לשחוט ולבשל.

שאם עשה אלו מבערב – דהיינו מערב יום טוב – יש בכך הפסד, או חסרון טעם. שאין לחם חם או תבשיל שבשל היום, כלחם שנאפה מאמש וכתבשיל שנתבשל מאמש. ולא בשר שנשחט היום, כבשר שנשחט מאמש. ישנו הבדל, בין בשר שהוא טרי, לבשר שאינו טרי. זה לא אותו הדבר.

וכן מכשירי אוכל נפש שיש בהן חסרון אם נעשו מבערב, עושין אותן ביום טוב. כגון שחיקת תבלין – כי זה מפיג את הטעם – וכיוצא בהן. ההיתר הזה, כתוב בתורה במפורש, בפרשת בא. **אֲךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ, הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם.** וזאת הפעם הראשונה, שמוזכר בתורה עניין יום טוב.

אחר כך, ב'פרשת המועדות', בפרשת אמור, שם כבר לא כתוב כפי שכתוב כאן, אלא כתוב שם כך, **בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לִיּוֹי שְׁבַעַת יָמִים. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ, כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ** [ויקרא כ"ג, ח'].

כאן התורה לא אומרת במפורש כמו שם, 'כל מלאכה', אלא 'מלאכת עבודה'. וכן ב'יתר החגים כתוב ככה, 'מלאכת עבודה'.

ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן. ולא יאמר הכתוב לעולם באחד מכל שאר ימים טובים 'כל מלאכה', ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש, כי 'מלאכת עבודה' ילמד על זה. אבל בפרשת כל הבכור [דברים ט"ז, ח'], בחג המצות אמר 'וביום השביעי עצרת לי'י אלהיך לא תעשה מלאכה', והטעם מפני שכבר התיר בו בפירוש אוכל נפש, ולא הוצרך לאמר בו 'כל מלאכת עבודה' וכו'.

הדבר כתוב במפורש רק בחג הפסח, בפעם הראשונה, ואח"כ התורה כבר סותמת, אולם במלה אחת היא מלמדת את העניין הזה.

*

באו חכמי תימן אחרוניאחרונים זיע"א, ודרשו כאן דבר חידוש. התורה רצתה בכך לרמוז, שמותר בפסח עצמו ללוש ולאפות מצות, ואין חשש לחמץ ח"ו.

זאת הנכתב בתשובה שהבאנו [בשיעור הקודם] מחכמי עי"ת צנעא בדור האחרון, שבעה רבנים שחתמו על זאת, לקהילה בירושלים עיקו"ת אשר שאלו אותם, כי אז היתה מחלוקת לגבי הנושא הזה.

הם כותבים שם כך, ולהפיק רצון השואלים בשורותים. טרם כל נאמר, דקמי שמיא גליא – תשמעו איזה חידוש. ברצונם להסביר, למה התורה כתבה זאת רק בפסח וכו', ולא בשאר ימים טובים? כמו ששאלו הרמב"ן וסיעתו – שעתידים דורות הבאים באחרית הימים, לחוש חששות רחוקות ולמנוע האפייה בפסח. על כן פירט הכ' בהדיא בפ' בא, היתר בישול ואפייה בפסח, דכ' אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. לא כן בשאר ימים טובים דאתי ברמז.

דהיינו במלה 'מלאכת עבודה'. אמנם אין זה 'רמז' בעלמא, אלא פשט. ולא נקטו חכמי תימן כך בדוקא, ועיקר כוונתם שאין הדבר מפורש באר היטב.

להורות כי חפץ בנו ה', להתענג בלחם חם ונקי גם בפסח, לא להתענות באכילת לחם יבש אשר היה ניקודים, להצטמק ורע לו. כי זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

הרי ידוע כי ישנו עניין של עונג יום טוב. בשביל זה הגר"א אמר, כי מצוה לאכול קניידלך בפסח,

דהיינו מצוה לאכול שרויה. לא שזהו היתר, שמותר לאכול שרויה, אלא צריך לאכול. כי מי שאוכל יבש, יש לו צער. ע"כ ישנו עניין בדוקא, לאכול שרויה.

בספר איש ימיני [דף רצ"ד], הביא את התשובה הנז"ל ידידנו הרב הגאון אבירן יצחק הלוי הי"ו, והוא העיר לגבי העניין הזה. כפי שאמרתי לכם בזמנו, בדר"כ חשבו כולם – ככה גם אנחנו חשבנו, לפי מה שהיה מפורסם כל הזמן – מאחר שראו כי התשובה הזאת נכתבה ע"י אלקאפח, שמע מינה שהרעיון הזה הוא שלו. גם הנכד שלו כתב כך, כמובא בהערה שבשולי הדף שם כהא"י לישנא, לתשובה זו, כוונת נכדו בהלכות שביתת יו"ט פ"א ה"א אות ט"ו, ובדבריו בספר המצוות להרמב"ם מצוה לא תעשה שכ"ח בהערה, כשציין "כתב סבי זצ"ל באחת מדרשותיו". ובספרו הליכות עמ' 19 הביאה בשם "אחת מתשובותיו".

מובן כי הוא ראה זאת כאן. מסתברא שהתשובה הזאת היתה לנגד עיניו, כי לא נראה שהוא מעתיק את המלים שלו ממש, או שהיתה זו שמועה רק בע"פ.

ברם כעת, לפי מה שהתברר כי התשובה הזאת כבר נמצאת בכת"י של מהר"י יצחק הלוי, דהיינו עוד מלפני כן, א"כ דבר ראשון, הרעיון הזה, אפשר לו 'לבוא בקהל'. כי עד עכשיו היה נראה, שהדבר פסול, אם הוא יצא ממנו, דהיינו מאת אלקאפח, משא"כ כעת שהתברר כי זה לא קשור דוקא אליו. והאמת היא, שלא ידוע מי הראשון שאמר את הרעיון הזה. אף אחד לא כתב על כך בלשון 'נראה לי', וכדומה, אלא כתבו זאת בסתם. יכול להיות שאחד מן החכמים בביהמ"ד העלה את הרעיון הזה, והוא נכנס להם, נתקבל על דעתם, והופץ. בכל אופן, 'פסול' זה כבר לא.

כעין החידוש הנז"ל שכתבו חכמי תימן, כתב גם החיד"א בספרו נחל קדומים, לגבי עניין הנישואין בגיל שמונה עשרה. ורמז נפלא במאמר זכה – עזר, לא זכה – כנגדו לעניין גילי הנישואין, ומקורו.

לגבי עצם הרעיון הזה שהם כותבים כאן, שהתורה רומזת על הדברים אשר עלולים במשך

שערי יצחק – השיעור השבועי

שלוש עשרה. גם הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, יש אומרים שהתחתן בגיל שלוש עשרה. ועוד. כמו שהרחבנו בס"ד בנפלאות מתורתך פר' שמות, ע"פ ואלה שמות. והבאתי שאבא מארי זצ"ל היה אומר, כי בזכות זה, זכה אביו לקדושה יתירה, כגון שכלבים היו בורחים מפניו, ולא שלטו בו כשפים וכו' יעוש"ב.

להתחתן בגיל שלוש עשרה, זה לא מצוי, אבל היו כאלה בדורות שעברו, וכמו שצינתי בנפל"מ שם.

מרן הב"י והגר"א באהע"ז סימן א' כתבו, כי 'ארבע עשרה' שאמר רב חסדא, הכוונה לשלוש עשרה, דהיינו כאשר נגמר שלוש עשרה שנה, ומתחילה שנת הארבע עשרה. מאז שהוא כבר נכנס למצוות.

כך הוא כתב אלי, לאהבת הרב והרעיון, אכתוב בעניין גילאי הנישואין, בשם ר' אברהם חלפון זצ"ל.

זכ"ה – עז"ר. ל"א זכ"ה – כנגד"ו.

זכ"ה – במספר קטן 14. עז"ר – 16. ל"א זכ"ה – 18. כנגד"ו – 20.

רעיון כזה, אפשר להגיד כמעט רק ב'רוח הקודש'. פלא עצום.

מי אשר זכ"ה, אם התחתן בגיל ארבע עשרה, אזי הדבר הכי טוב ומצויין, כי זה 'גירא בעינא דשטנא'.

עז"ר, זה שש עשרה, במספר קטן. עא"ן זה שבע, ועוד זא"ן שזה שבע, ורי"ש עוד שנים, סה"כ שש עשרה.

ל"א זכ"ה, אם הוא כבר בגיל שמונה עשרה, ולא קיים 'בן שמונה עשרה לחופה', אזי הוא כבר 'לא זכה', הוא כבר 'בדיעבד'.

כנגד"ו, זה גיל עשרים, תיפח עצמותיו. כנראה מתכוונים, אחרי גיל עשרים. אז היא כבר תעשה לו צרות, היא לא תשמע לו וכו'.

ביקשתי מבני הרב דוד הי"ו, שיחפש באוצר החכמה את מקור הרמז הזה, וייש"כ שהוא בדק והדבר נמצא בילקוט חמישאי, בפרשת בראשית [דף 21].

דרך אגב, את הספר ילקוט חמישאי, זהו ספר חשוב שליקט וערך ידידנו הרב משה כריף הי"ו

הזמן להשתנות, ולהגיד שזה לא נכון, כי הדבר מותר גם באחרית הימים. דהיינו שגלוי וידוע הדבר לפני מי שאמר והיה העולם וכו', החיד"א כתב כזאת לגבי עניין הנישואין בגיל שמונה עשרה, שדיברנו בשיעור הקודם, בגלל עניין ביטול גזירת גיוס בני הישיבות.

החיד"א בספרו נחל קדומים, לגבי הפסוק [ויקרא כ"א, י"ג] וְהָיָה אִשָּׁה בְּתוּלִיָּה יָקָח, כותב בזה"ל, והו"א גימטריא י"ח, דבן שמונה עשרה לחופה. הכי דרוש דורשי רשומות.

ויען כי ראיתי מי שכתב, שזה היה בזמנם, שהיו בריאים וחזקים. אבל עתה, יכולים להמתין עוד. ומזה נמשך – לפי השיטה שלו – דגם משאז"ל על בן כ' שלא נשא, דכל ימיו בעבירה, הקב"ה אומר תפח עצמותיו וכו', לפי סברתו ישתנה הזמן עוד כמה שנים. זה זז.

כותב על כך החיד"א, ואני ההדיט אומר, דאין לסמוך על זה. דתורה חתומה ניתנה בש"ס ופוסקים – העניין אינו משתנה, בין דורותיהם לבין דורותינו – ואין להורות קולות בדבר, שחיי עולם הבא תלוי בזה ואכמ"ל.

והוא מוסיף ואומר, ואפשר דלרמז זה, מלבד כי והוא גימט' י"ח, עוד נרמז בס"ת – בסופי תיבות – אשה בבתוליה יקח גימ' ח"י. ה"א ועוד ה"א, זה עשר. ועוד ח"ית, שמונה. סה"כ י"ח.

ובא הרמז פעם ב' בסוף תיבות, לרמז דגם באחרית הימים, בגלות החיל הזה, לא נשתנה הזמן. נשאר אותו הדבר. דהגם דעתה הגוף חלש, מ"מ עתה הזקין היצה"ר, ונתחזק בתוקף גדול וכו'.

*

דרך אגב, ידידנו הרב יואב מהאצרי הי"ו, שלח אלי רמז הפלא ופלא, משהו ממש מדהים, לגבי מה שאחז"ל [יבמות דף ס"ג ע"א] זכה – עזר. לא זכה – כנגדו.

הבאנו בס"ד [בשיעור הקודם] את מה שאמר רב חסדא [קידושין דף כ"ט ע"ב], האיי דעדיפנא מחבראי, דנסיבנא בשיתסר. ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשטנא, גירא בעינך. דהיינו, הכי טוב אם היו מתחתנים בגיל ארבע עשרה. כפי שסבי מה"ר נסים זצ"ל התחתן בגיל

מירושת"ו, וישלח לו השי"ת רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל. הוא צריך ישועה גדולה. כתוב שם בזה"ל, יש לומר דרך רמז, עפ"י מה שאמרו בש"ס [קידושין דף כ"ט:] אמר רבא, וכן תנא דבי ר' ישמעאל, עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם, מתי ישא אשה. כיון שהגיע כ', ולא נשא, אומר תיפח עצמותיו. אמר רב חסדא, האיי דעדיפנא מחבראי, דנסיבנא בשיתסר. ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשטן גירא בעינד.

עוד אמרו [אבות ה' כ"א] בן י"ח לחופה.

נמצא שארבעה זמנים לחופה. בן י"ד, הוא משובח מכולם. ובן ט"ז, עדיף מחביריו. ובן י"ח, כדברי רבותינו. ובן עשרים, גרוע מכולם.

וזהו יש לומר שנרמזו באלו התיבות. "זכה" במספר קטן י"ד, "עזר" במ"ק ט"ז, "לא זכה" במ"ק י"ח, "כנגדו" במ"ק כ' (שמעתי מכמהר"ר אברהם חלפון נר"ו). ברוך אברהם – בבא סאלי.

זהו אחד המקורות למה שהוא הביא במכתבו הנז"ל.

*

ובספר מאור ישראל דף נ"א מובא כי אדמו"ר רבי ישראל אבוחצירא זצוק"ל עוד לפני היותו לבר מצוה, נשא לאשה את בת אחותו, וכאמור, המשיך את חייו כרגיל בבית אביו, מבלי לראות את פני "אשתו" הצעירה במשך זמן רב. אך בת זוגו זו לא האריכה ימים, ועוד לפני שבנו בית משותף נפטרה ממחלת ילדים.

את אשת נעוריו, נשא בהיותו בגיל שש עשרה שנה, הרבנית הצדקת מרת פרחא ע"ה לבית תורגמן. מסדר הקידושין היה אביו רבי מסעוד, ויום החתונה היה לחג לכל בני תאפיללת. אשתו שהיתה צעירה לימים, היתה מיוחדת בצדקתה גם לפי גילה, ואדמו"ר הסכים לשאת אותה לאשה למרות שהיתה עדיין צעירה מאד (כבת עשר), בגלל שראו רבני המשפחה ברוח קדשם שעתיד לצאת ממנה בן גדול וצדיק שיאיר עיני ישראל בצדקותו.

לאחר נשואיו, הוסיף פרישות על פרישותו, והרבה להתקדש יותר ויותר בטבילות, יותר

מפעם אחת ביום, ובלימוד תורה ביגיעה עצומה, כשהוא בדרך כלל מרבה להסתגר ברוב שעות היום ללימוד עצמי וכו' יעו"ש.

ואחרי כן בדף שי"ח שם כתוב, כי אדמו"ר מה"ר ישראל הסביר על פי רמז, בדברי רש"י פ' בראשית, שיש כאן מספר דרגות עדיפות לגבי גיל הנישואין. הגמרא בקידושין דף כט ע"ב אמר רב חסדא, האי דעדיפנא מחבראי, דנסיבנא בשיתסר וכו'. לפי זה אנו מוצאים גיל נישואין מועדף בגיל ארבע עשרה, ואח"כ גיל שש עשרה. חז"ל במשנה באבות מזכירים גיל נוסף "בן שמונה עשרה לחופה", והגמ' בקידושין שם אומרת שעד גיל עשרים יושב הקב"ה ומצפה לאדם שישא אשה ואח"כ אומר לו וכו'.

א"כ יש לנו סדר של ארבעה גילים שונים, שהראשון גיל ארבע עשרה, אח"כ שש עשרה ושמונה עשרה, והגרוע ביותר גיל עשרים.

לזאת מצא אדמו"ר סימוכין בדברי רש"י הנ"ל, "זכה" בגימטריא במספר קטן הוא ארבע עשרה. "עזר" באותו חשבון מקבלים שש עשרה. "לא זכה" שמונה עשרה. והכי גרוע "כנגדו" בדיוק עשרים עכ"ל ס' מאור ישראל.

רמז בתוה"ק לעניין כשרות הארבה גם באחרית הימים. ישנו עניין נוסף אשר נרמז בתורה, דבר אשר יהיה באחרית הימים, המובא בספר מרפא לשון, לגבי עניין הארבה הכשר.

נאמר בתורה, אֶת אֵלֶּה מִקֵּדְמוֹת אֶת הָאֲרֵבָה לְמִינֵהּ וְגו' [ויקרא י"א, כ"ב]. תחילה הוא מאריך לברר, כי הארבה המקובל בידינו כשר ומותר לאכילה, לאפוקי מדעת הפרי תואר. כפי שדיברנו וכתבנו על כך הרבה בזמנו [מוצש"ק שמיני התשע"א, וארא התשע"ו, שמות התש"פ, שמיני התשפ"א, שלח לך התשפ"ב, ויקהל ופקודי התשע"ג].

אחרי שהוא מביא ראיות לכך, הוא כותב בסוף בזה"ל, ואני אומר, שלא כתב – הפרי תואר – מה שכתב, אלא מפני שראה כל גויי הארץ אצלם נמנעים מלאכלם, מפני שאינם מאכל טוב, ולכך סבר שהם ג"כ אסורים מן התורה. ואלו ידע שדברם הם נגד התרגום ודברי הגאונים והקבלה האמתית, לא היה כותב כן.

שערי יצחק – השיעור השבועי

וְאֵת הָאִיָּה וְהַדִּיהַ לְמִינָהּ [דברים י"ד, י"ג]. א"כ לא היה צריך לחזור. כל מה שהתורה חזרה על העופות, זהו בכדי שמישהו לא יבוא ויגיד, כי בתורה כתוב דיה, אבל הראה הוא לא אותו העוף, כיון שיש לו שם אחר. לכן התורה חזרה וכתבה, 'והראה ואת האיה והדיה למינה', כי שלשתם הם אותו העוף, למרות שכל אחד מהם נקרא בשם אחר, ושלשתם אסורים. לכן פירטה. משא"כ לגבי החגבים, אותם לא צריכים לפרט. ומאחר שכתוב 'כל עוף טהור תאכלו', ואחז"ל [בספרי] 'אלו חגבים טהורים', ג"כ אין חובה לפרט.

בכל אופן, הדבר קצת דומה לעניין דלעיל. [דוגמא נוספת, להלן בשיעור וילך התשפ"ו בשל"ז, דרשת שבת שובה].

אכילת פת חֲמֵה ביו"ט איננה ציווי מן התורה, אלא היתר גרידא.

כפי שהקדמנו לעיל, ידידנו הרא"י הלוי שליט"א הביא, כי כך כתב גם נכדו בפירושו על הרמב"ם. אבל חושבני, כי ישנם שם – במה שהוא כותב – קצת דברים, שהינם בגדר גוזמא.

וזה לשונו שם [זמנים, שביתת יום טוב פ"א הל"א], כתב סבי זצ"ל באחת מדרשותיו, למה הביא הכתוב היתר זה רק בפסח. אע"פ שאפשר לומר מפני שהוא הראשון, ואינך מיניה גמרי, בכל זאת ניתן לומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין דורות האחרונים להחמיר חומרות רבות בפסח, עד כדי לאסור את האפיה לגמרי, ויאפו לפני הפסח כדי שאם יש חמץ משהו יתבטל לפני זמן אסורו, ולאכול בפסח לחם ניקודים. לפיכך ציוותה תורה בפסח אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. ומקרא זה אינו רק היתר בלבד, אלא יש בו גם ציווי לאכול לֶחֶם חֹם כיום הלקחו.

שאלה מהקהל: האם זו אינה טעות, וצ"ל לחם חֶם?

תשובת מרן שליט"א: לא. זהו לשון הכתוב [שמ"א כ"א, ז'] לָשׁוּם לֶחֶם חֶם, בְּיוֹם הַלֶּקְחוֹ.

ונראה לי, כי זאת 'תוספת הֶבֶל' – הֶבֶל. הוא 'עיבד' את הדברים, וכתב כך. וכי ישנו ציווי לאכול ביו"ט לחם חֶם? היכן מצינו דבר כזה?

וגם משום דאֶפְשׁוּר דְּרִי, בהצלחת המלכיות ברוב העולם, בחלקי רוסיא ואירופ"א קיימו וקיבלו את דבריו, ואין מי שחלק על דבריו, אלא כולם נהגו איסור בכל שרץ העוף לעולם.

זולתי אנחנו, גולי תימן, שלא ראינו טובה, ולכן לא עזבנו מקבלת אבותינו מקטנה ועד גדולה.

אנחנו מחזיקים את המסורת. אנחנו צריכים את ההיתר של אכילת הארבה, כי בעוה"ר היו פעמים רבות רעב בארץ תימן, ולא היה לאנשים מה לאכול אז ברעב, חוץ מארבה.

וגם על זה אני אומר, דלית מלתא דלא רמיזא באורייתא. שכן במשנה תורה נאמר, 'וכל שרץ העוף, טמא הוא לכם' – תשמעו את דבריו. הרי התורה חוזרת על עניין כשרות העופות בפרשת ראה – ולא נאמר עוד 'את אלה מהם תאכלו', ולא נתפרשו עוד סימני החגבים הטהורים. לא כתוב שם, כמו שנכתב בפ' שמיני, 'אשר לו כרעיים ממעל לרגליו'. למה התורה לא חוזרת על כך?

לרמוז, שעתידים להשתכח, ולהיות נוהגים איסור בכל שרץ העוף, אעפ"י שבאמת יש מהם מותרים – הרי ישנם חגבים שהם טמאים, וישנם שהם טהורים – כמו שנא' אח"כ 'כל עוף טהור תאכלו', ופי' חז"ל אלו חגבים טהורים.

דבר זה קרוב ושייך למה שאמרנו מקודם. אבל נלע"ד כי יש בזה קצת 'טעם לפגם'. כי יוצא לפי דבריו, כיון שהתורה לא כתבה זאת בפרשת ראה, כביכול הנה התורה אומרת שהדבר ישתכח. לכאורה, היה צריך להיות ההיפך. תכתוב זאת שוב הפעם במשנה תורה, בכדי להגיד שגם בעתיד הדבר יהיה. כי אם הינך אומר שזה ישתכח, א"כ הוא אכן ישתכח, והרי זה מותר כי כתוב 'כל עוף טהור תאכלו'. אם התורה אומרת גם שם 'כל עוף טהור', א"כ כתוב בתורה שזה מותר.

ולגבי השאלה, למה התורה לא פירטה זאת בפרשת ראה, חושבני כי זאת איננה שאלה.

הרי כל הסיבה שהתורה חזרה בפ' ראה על סימני הבהמות הטהורות, ועל שמות העופות הטהורים, כבר אמרו חז"ל ומובא גם בפירש"י ובמדרש הגדול דף רצ"ד, בבהמות מפני השסועה, ובעופות מפני הראה. רק בשביל הראה, וְהִרְאָה

אמנם נכון ש'פת חמה עדיף', אבל אם משהו ירצה אחרת, לית לן בה. לבוא ולומר כי ישנו ציווי, מצוה מן התורה, לאכול לחם חם? הלא זהו היתר גרידא.

בסך הכול, זהו רק היתר. ישנו היתר. אבל לא שישנו איזה ציווי כזה. לא צריכים להגזים בצורה כזאת, יותר מדאי.

והרי בזמנינו, לא שוחטים ביו"ט וכו', מקפידים את הכל מלפני י"ט. וישנם כאלה בזמנינו אשר דנים ושואלים לגבי עירובי תבשילין, על מה ולמה יברכו 'על עירובי תבשילין', הרי כיום אין לאנשים רבים צורך בעירובי תבשילין, כי את הכל הם מעדיפים לבשל מערב יום טוב.

מפני מה שלחו בני קהילת התימנים בירושלם עיקו"ת את השאלה הזאת לחכמי צנעא, הרחבה לגבי הקורות אותם עם קהילות הספרדים דאז והתפלגותם מהם, והתייחסות למי שכתב כי המנהג לאפות מצות בפסח פסק ובטל בא"י.

לגופו של עניין, בעיקר תשובת חכמי צנעא הנז"ל, משהו הביא [מחניים, פ', ניסן התשכ"ג, דף 131-132] את תמצית העניין, מה שקרה בעיקו"ת ירושלם בימים ההם – ובדקתי ומצאתי כי זוהי תמצית של מ"ש מהר"ר אברהם אלנדאף זצ"ל, בעל ענף חיים, בספרו זכור לאברהם – בזה"ל, בעלותם – התימנים – לא"י, פסקו יהודי תימן ממנהגם זה, וקיבלו עליהם את מנהג תושבי א"י, ואת מצת המקום.

לפי מה שאמרנו בשיעור הקודם, הדבר כנראה אינו מדויק. כך היה רק בירושלם, משא"כ במקומות האחרים.

בני תימן שהתיישבו בירושלם, משנת תרמ"ב ואילך, צורפו לעדת הספרדים. בשכר זה, נהנו מהקלות בתשלום מס הגולגולת, ששולם על ידי הכולל הספרדי, ובחלוקת מצה בפסח לנזקקים. בשנים תרס"ה-תרס"ו, נתחדדו היחסים בין הספרדים לבין התימנים. שיעור מס הגולגולת על בני הקהילה התימנית הוכפל, לעומת השנים הקודמות, וחלוקת המצה לעניי העדה צומצמה. מכסת המצות לתימנים נאפתה לחוד.

וכפי שמספרים זקני תימן, קלקלה השנאה את השורה, והיו כאלה מבין הספרדים שזרו חול

בעיסת המצה. וכשזו באה לפיהם של עניי תימן, חשו בחול שנגרס בשיניהם, וקראו על עצמם מקרא שכתוב "ויגרס בחצץ שני".

בתמוז תרס"ו נפטר הראשון לציון יש"א ברכה – הרב יעקב שאול אלישר – ופרצה מחלוקת בעדה הספרדית מי יהיה ממלא מקומו. אם בנו ר' חיים אלישר, או הרב יעקב מאיר. התימנים נטו לצד ר' יעקב מאיר, שהבטיח להם בכתב שיוון זכויות מלא בכולל הספרדים. משנכשלה מועמדות הרב יעקב מאיר, ור' אליהו פינזיל נתמנה לראש"צ – הם ראו כי ישנה מחלוקת, לכן שמו משה שלישי, והוא זה שנתמנה [הערת העורך: ראיתי כי הרב יעקב מאיר נתמנה לבסוף, אך הוא התפטר, ותחתיו מונה הרב אליהו משה פאניזיל] – פקדו הספרדים על התימנים את עוון תמיכתם בר' יעקב מאיר, והכבידו עליהם את ידם. מס הגולגולת הוכפל והושלש. ומי שלא השיגה ידו לשלם, הוכנס לבית הסוהר, ואפילו זקני העדה לא נוקו ממאסר. ששים איש, בבית הסוהר.

סוף דבר, נתפלגו התימנים מן הספרדים, והקימו לעצמם כולל נפרד. ב[שנת] תרס"ח זכו להקמה רשמית (פרמאן) מן השער העליון בקושטא. באותה שנה נטלו ראשי הקהל הלוואה מהנדיב אלברט ענתבי, וחילקו יין ומצות לעניי העדה. בשנת תר"ע קנו לעצמם חלקת קרקע בהר הזיתים, שתשמש בית עלמין לנפטריהם.

באותה שנה, עלתה בליבם מחשבה זו, "עד שאנו קונים בכספנו מצה לעניי העדה, על שום מה לא נחדש מנהג אבותינו שבתימן, שכל אדם אופה לעצמו מצה חמה יום יום בביתו?" אלא שכאן נתעורר ספק, מאחר שכבר פסקו כמה שנים ממנהגם ונהגו כבני א"י, ושמא בחידוש מנהג תימן יש משום שינוי מנהג? אף נמצאו בקהל תמהונים, שהביעו חשש, כי שינויי המנהג עלול חלילה להביא עליהם מיתה בידי שמים.

בלבטיהם פנו לבית דין צנעא (בימים ההם נהגו עולית-תימן לפנות בבעיות דתיות עדתיות שהטרידו אותם לבי"ד צנעא, שכן באותה תקופה שימשו בו גדולי תורה והוראה). שנים מראשי הקהל, ה"ר דוד צארום והר"ר יחיא

שערי יצחק – השיעור השבועי

בסוף איגרתם, מסתייגים רבני תימן ומדגישים כי אם דעתם של חכמי תימן שבא"י שונה, הרי הם המכריעים, כי "רחבה דעתם והאמת אתם".

על האיגרת, השמורה במקורה בידי ידידי שמעון בנימין, חתומים ראשי הקהל וחברי בית הדין בצנעא, שבעה במספר. התוספת שבשולי המכתב, הכתובה בידי אלקאפח, מלמדת כיצד נהג ב"ד לענות על השאלות שנשלחו אליו. זקן חכמי הדור, כמהר"ר חיים קרח, הטיל על אלקאפח ללקט את החומר לתשובה מן הפוסקים. אח"כ נתוועדו כל חברי בית הדין עם הרב הראשי כמהר"ר יחיא יצחק הלוי זצ"ל, עיינו בדבר, ונתנו הסכמתם על התשובה.

איגרת זו, מלבד חשיבותה מצד עניינה, נודעת לה חשיבות אחרת. היא נמנית על האגרות האחרונות שיצאו מקהילת צנעא לפני פרוץ המחלוקת בשנת תרע"ג, כשכל רבני העדה היו אגודה אחת, ואין פרץ ואין צוחה בקהילה. אז ישבו עדיין כל חכמי הדור שבת אחים, ונשאו ונתנו בתורה ובהלכה, כדי להשיב דבר לשואליהם.

נוסח השאלה שנשלחה מא"י לתימן, לא נשתמר. התשובה מופנית לה"ר דוד בן משה צארם, ולהר"ר יחיא בן חיים לוי, וקרוב לודאי שהם הם שהריצו את השאלה בשם קהילת יהודי תימן שבירושלם.

*

מן הראוי לציין, בסיום הדברים – הדברים הללו נתפרסמו בשנת התשכ"ג – שפסק הדין לא שינה את המצב למעשה. מנהג תימן לאפות מצה בפסח יום יום, פסק ובטל בא"י – כנראה עקב הטרחא המרובה הכרוכה באפייה – ויהודי תימן מתכלכלים, ככל בית ישראל, ממצה שנאפתה קודם הפסח. כנגד זה, יש האופים לעצמם מצה שמורה, לליל הסדר בלבד, מחטים משומרות משעת קצירה שידם משגת.

ויש מבני המושבות, העושים כל החג "לחוח" מקמח דורה. והוא כותב [בהערה 6] מה זה לחוח, ריקים רכים ונקבוביים, הנאפים מעיסה דלילה על גבי מחבת, והם מזון שנתייחד לתושבי חצי האי הערבי בלבד.

הלוי, מנסחים שאלה לחכמי תימן, ואלה מריצים להם ב[חודש] שבט תר"ע את תשובתם.

חכמי תימן מציינים, כי המנהג לאפות את המצות קודם פסח, הוא תיקון בעלמא, כדי להקל על הנחתומים, שאינם יכולים "לשאת" משא אפיית המצות בפסח מדי יום ביומו.

הם מקישים על עצמם, מן השדרים שנקלעו לתימן בפסח ואכלו שם מצה "אכול ושבוע, ושיבחו למעשה המצות בתימן". ואם היתה חומרא בדבר, לא היו השדרים רשאים לאכול מצה, כיון שדעתם לחזור לא"י. מכיון שגם בני תימן, שנהגו בא"י שלא לאפות, אם רצו לחזור ולאפות בפסח אינם זקוקים להיתר.

מלבד זה, ביטול מנהג יהודי תימן בא"י בא לא מרצון אלא מהכרח ואונס, שלא לבוא לידי מחלוקת. עתה כשיהודי תימן נעשו עדה לעצמם, רשאים הם לחזור למנהגם, מאחר שהסיבה המכרחת בטלה. זאת ועוד. במצוה מעין אפיית מצה, המחייבת זהירות וזריזות, מצוה בו יותר מבשלוcho.

אף הטענה שבירושלם יש לתפוס חומרי כל המנהגים, אמורה כשהקהילות מעורבות זו בזו, אך לאחר שכל קהילה נפרדה לחוד, דינה כדין עיר בפני עצמה.

רמז לדבר, שכל קהילה יכולה לנהוג בירושלם כמנהגה, מצאו חכמי תימן במאמר חז"ל, עתידים כל בתי כנסיות ובתי מדרשות שיקבעו בא"י. "ורצונם בזה שכל קהל וקהל יבוא לקבוע מנהגו שם, עד שיבוא מורה צדק בב"א". ולא זו בלבד אלא "אף שאר קהילות יכולים ללוש ולאפות בפסח אם ירצו, אלא שכן הוא דרך נטיית האדם וחפצו ורצונו במנהג אנשי מקומו אשר גדל עליהם".

ולא רק בדברי חז"ל מצאו סיוע לדעתם, אלא אף בתורה. הצווי "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" נאמר במפורש בחג הפסח, וממנו למדים על שאר ימים טובים. והרי מקרא זה בא "להורות כי חפץ בנו ה' להתענג בלחם חם ונקי גם בפסח, לא להתענות באכילת לחם יבש אשר היה נקודים להצטמק ורע לו, כי זה היום עשה י"י נגילה ונשמחה בו".

מאחר שמי שכתב זאת, יודע מה שהוא מדבר, ש"מ כי המאכל לחות, אינו שייך רק ליהודים. מקורו אינו מן היהודים, אלא של כל חצי האי הערבי, דהיינו סעודיה ותימן. הם מוקפים מים, לא הכל מסביב, רק חלק, כמו חצי אי. הלחות אינו מיוחד ליהודים, אלא זהו מאכל תושבי האיזור, ולכן הוא לא מובא בספרים של מקומות אחרים. הדורה, הוא מין קטנית, דקיי"ל שלעולם אינו מחמיץ.

ברם לגופו של עניין, חושבני כי אי אפשר להגיד, שהמנהג הזה פסק ובטל באופן מוחלט. נכון שזה כמעט לא מצוי ולא שכית, אבל עכ"פ לא הפסיקו את אפיית המצות בגלל איזו חומרא וכדו', אלא הדבר התחיל מכל ימות השנה. כי בארץ תימן, כל אשה היתה אופה לחם לבני ביתה בכל יום ויום, משא"כ בא"י שכבר קונים לחם שאופים במאפיות ציבוריות, וממילא הנשים אינן רגילות לאפות לחם. ואותו הדבר בפסח. כיון שישנן כבר מצות מוכנות מלפני הפסח, העדיפו את זה.

אבל, ישנם עדיין כאלה שכן אפו ואופים מצות בפסח. עד היום ישנם כאלה, כגון במושבים. ואפילו למשל בשנתנו זו התשפ"ה בשל"ו, שליל הסדר חל במוצאי שבת, מישוהו אמר לי כי הוא אפה מצות במוצאי שבת. הרי כיום ישנה גם אפשרות יותר קלה, לאפות ב'גריל'. כפי שאמרנו בזמנו [מוצש"ק פקודי התשפ"ה], כי ישנו עניין שהאפייה לא תהיה בזמן שעדיין אוכלים חמץ, דבר שלדעת רש"י וסיעתו אסור מן הדין.

הערה מהקהל: ישנם כאלה מעולי תימן, אשר ממשיכים זאת גם כאן בא"י.

תגובת מרן שליט"א: אכן. העולים החדשים. אבל לאו דוקא הם. גם מהתושבים הישנים והותיקים, אלה שיש להם טבון בחצר, הם אופים גם בפסח. אמנם הם לא רוב הציבור, אבל מ"מ ישנם כאלה.

שאלה מהקהל: אבל בשביל מה? שיקפאו ויוציאו לפני האכילה?

תשובת מרן שליט"א: צריך לשאול זאת אותם. כנראה בכל זאת יש הבדל.

כיום שיש לנו ב"ה מצות 'מסורת', וכדומה, אזי אין הכי נמי, כיון שכיום ב"ה יש הקפאה, אפשר לחמם את המצות הללו בפסח עצמו, גם בליל הסדר, וזה יוצא כמעט אותו הדבר. אין הבדל גדול, בין אם המצה נאפתה ממש עכשיו טרי, לבין אם היא נאפתה מקודם והוציאו אותה מהמקפיא ומחממים אותה.

לפי זה, אמנם אנחנו איננו צריכים את ההיתר הזה. אבל מי שישאל מהו הדין, התשובה היא שהדין לא נשתנה. לכן אמרתי מקודם, שלבוא ולומר כי מן השמים עשו שיהיה היתר לכך, עכשיו מתברר שזהו כבר דבר מופרך, כיון שבעצם הנה אנחנו לא צריכים כיום את זה, כי ישנה אפשרות לאכול גם מההקפאה שהיתה לפני כן, ורק לחמם אותן בפסח. כך שבעצם אין טעם להגיד, כי בשביל זה התורה כתבה את העניין הזה בפסח. שהרי הדבר אינו מיוחד ושייך דוקא פה. ונשאר לנו תירוץ הרמב"ן וסיעתו.

ומי שרוצה לקיים כפי שכתוב [איוב ו', ו'] הַיָּאֵל תִּפֹּל מִבְּלִי מָלַח, הנה לאחר שמחממים את המצה, מרטיבים אותה קצת, ואז מוסיפים גם מלח.

הרי ישנן שתי סיבות, למה יש סוב' לא להוסיף מלח במצות. אמנם מנהג אבותינו היה לשים מלח במצה, אפילו לכזית מצה השמורה. אבל רק ממעטים, חצי מהכמות שעושים בכל ימות השנה. אולם נניח אם מישוהו רוצה להחמיר, כי ישנם כאלה האומרים שזה לא 'לחם עוני', אם יש בה מלח. אם כי כתוב בשם הגאונים – והבאתי זאת בס"ד בשע"ה סי' פ"ז הע' ט"ו – כי הוא שיבוש גדול ודברי שטות, מי שאומר להימנע מכך משום לחם עוני. יעו"ש בשם תלמידי רבינו יונה, שכך הורו הגאונים.

אבל נגיד שישנו מישוהו אשר בכל זאת חושש לכך, זהו דוקא בליל הסדר, שאז בעינין לחם עוני. אבל בשאר המצות של ימי פסח, נשאר כל העניין הוא מחשש צד חימוץ, והרי לאחר שהמצה נאפתה היא כבר לא תחמיץ. א"כ כעת שהמצה כבר אפויה, אם האדם מרטיב את המצה ומפזר עליה קצת מלח, אזי אין בכך חשש לפי כל הדעות.

הראב"ד. הנה מתבאר שכפי הנראה אף את עיקר התשובה כתב הראב"ד עצמו, ורק העבירה לזולתו בכדי לערכה.

וכל זה, הוא דלא כמתבאר באיש ימיני שם דף ש"י, ובשערי יצחק פרשת צו ה'תש"ע דף מ' ואילך, ובחקת הפסח חלק העיונים סימן י"ח.

והוא אומר כאן איזה רעיון בזה"ל, ושמה נקט בתשובה בשפה זו, בכדי להוציא מדעת המערערים, ולחזק את המנהג הקדום.

דהיינו, אולי כיון שנהיתה מכך מחלוקת, לכן הוא כתב בצורה תקיפה. לחזק את בני הקהילה בירושלם, לעודדם ולרומם את רוחם וצדקתם בשמירת מסורת אבותינו נע"ג.

יש בזה משהו, אבל לא נראה לי. כי הביטויים הללו – כפי שאמרתי לכם – הינם שייכים ל'דעות כוזבות'. בשביל לחזק את העניין דלעיל, לא צריכים עד כדי כך. זהו משהו חמור בהבנה ובהשקפה.

שוב ראיתי בכתה"י המצוין בחלק א' שער ראשון קודם סימן י"ג, שנעתקה תשובה זו בענין המצות ברובה, ואכן התם ליתא לביטויים אלו. ודו"ק בכל האמור, הנראה שאכן נכתבה התשובה בדין אפית המצות בפסח על ידי מהר"י יצחק הלוי זצוק"ל, וממנו הלשונות הקשים שבה.

יפה מאד. טוב שהוא העיר זאת.

לגבי מה שהוא הוסיף בסוף, כי ישנה תשובה כזאת בלי הביטויים הללו, בזמנו הוא אמר לי כי הכוונה לקובץ תשובות שהוא הביא שם בחלק א', זהו כת"י של אלקאפח. וא"כ הדבר פלא עצום. יציבא בארעא, וגידורא בשמי שמיא? דוקא אותו אלקאפח, השמיט זאת בסוף בתשובה שבכתב ידו, שהניח למשמרת.

אמרנו בס"ד השערה בשיעור הקודם, כי זהו בגלל שכנראה היו לו הרהורי תשובה. אולי בזמן שהוא עשה זאת וערך את קובץ התשובות, חזר בו קצת. אולי.

ואל תתמהו על כך. כי אפילו לגבי הנכד שלו, שמעתי שהיתה תקופה שהיו לו הרהורי תשובה. רואים בספרים שהו"ל אז, שהוא קצת שינה את דעתו. אבל כנראה, ואינני יודע כמה זמן הדבר

תוספת בעניין השאלה, מי כתב ומי ניסח את תשובת רבני צנעא הנז"ל, ולגבי שינויים שבין התשובות.

ב'גנוזות ותשובות' [חלק שני, הערה נ"ה, דף ע"א ע"ב] כותב ידידנו הרה"ג אלישע חן הי"ו, לגבי השאלה, מי כתב ומי ניסח את התשובה הזאת. הוא כתב על זאת, לאחר שכבר נדפס מה שהובא בספר איש ימיני [הנז"ל], וגם מה שדיברנו בס"ד בזמנו בשיעור.

הוא כותב כך, מסתבר שלאחר כתיבת התשובות, עבר עליהן מהר"י יצחק הלוי, לבררן ולאשרן. מה גם שסיום הדף קרוע, ואין לנו ידיעה אם חזר והצטרף אליו בסוף התשובה גם בחתימת ידו. וביחוד לפי המובא בספר שיח חכמים חלק א' דף נ"ב, וכן באיש ימיני חלק ג' דף תרצ"ט ובקובץ נחלת אבות ב' דף רי"ד בשם הגאון מהר"ר אברהם הכהן זצוק"ל, ששמע מפי אביו הגאון מהר"ר אהרן הכהן זצוק"ל, שרבים הגדול הגאון מהר"ר חיים קורח זצוק"ל הורה לתלמידו – זהו אלקאפח – שלא לפסוק דין, עד שיביא חות דעתו לעיון לפני הראב"ד מהר"י יצחק הלוי, ויקבל הכרעתו, יעו"ש.

זהו מה שאמרנו [בשיעור הקודם], שהיה תיאום ביניהם.

וכן מובח מן המתבאר לקמן הערה ע"ד, שאף תיקן הראב"ד והוסיף תיבה בגוף התשובות.

והרה"ג רבי אלמוג שלמה אכלופי שליט"א הוסיף בזה"ל, זכורני שהתגלגלה לידי טיוטת התשובה של חכמי צנעא ובראשם הגאון מהר"י יצחק הלוי זלה"ה בהיתר אפית מצות מדי יום בפסח, שפורסמה באיש ימיני חלק א' דף רצ"ד, הכתובה בעצם כת"י קדשו, ונראה שאכן הוא שערך את התשובה כולל הביטויים החריפים שנזכרו שם, עכ"ל.

זהו מה שדיברנו, לגבי הביטויים הבעייתיים, שישנם בהם דעות כוזבות. לכן הוא טוען, הנה. אין ברירה.

ובזה חיזוק לדבר האמור, שלא הורה למעשה קודם אישור מהר"י יצחק הלוי. ואם כי בשיח חכמים דקדק בן מן הלשון שבתשובה, ושוב דחקנו עצמנו ונתועדנו יחד בחברת מו"ר מאריה דאתרא מ"ו יחיא יצחק הי"ו, ע"כ, לאמר שהכין את תורף התשובה והעבירה לביקורת

החזיק. כך שמעתי מחכם אחד. לא פלא. יכול להיות דבר כזה.

*

בכל אופן, הרב הגאון אבירן הי"ו בעצמו העיר על העניין הזה, ומובן שהוא מסכים הולך למה שהוא הביא בשמי [בהערה 5, דף רצ"ה] בזה"ל, על הדברים וסגנונם, ראה מה שהעיר הג"ר יצחק רצאבי שליט"א בקונטרס שערי יצחק (קובץ שיעוריו השבועיים בחדשים ניסן-סיון תש"ע) עמ' מ"ב-מ"ג, ומה שכתבתי במבוא לתשובות בית דין צנעא לשאלות הרא"ק להלן עמ' ש"י הערה 2.

שמה רואים מלים, ברוח אותם הדברים. הם כותבים בסגנון כזה. ואת רוב ככל התשובה שם, בודאי שהוא – אלקאפח – כתב. לכן אני אומר, כי בעוה"ר הוא השפיע עליהם לרעה. כפי שאמרנו, ואל תתחבר לרשע. שם זהו הסגנון שלו, למרות שחתמו על כך גם רבנים אחרים, כי הוא מדבר בלשון יחיד. זה בודאי יצא ממנו, כי הוא אינו מדבר שם בצורה כוללת, כמו בתשובה שבנדר"ד.

הוא כותב כך [הובא באיש ימיני שם, בדף שי"ט], ואך נודיע את המקובל בידינו מאבותינו, כי ספרי התלמוד היו יקרים מאוד (כידוע קודם המצאת הדפוס), ולא נמצא בערי תימן כי אם ב' או ג'. ואח"כ נתפשטו פסקי הגאונים אצלם, והלכו בעקבותיהם.

ושוב אחר כך נתפשטו ספרי הרמב"ם ז"ל, פי' המשנה בלשון ערבי, ודלא לה' אלהאירין (מורה הנבוכים), וספר משנה תורה הוא היד החזקה. ואז קיבלוהו עליהם לרב. ושלחו סופרים למצרים, להגיה ספריהם ע"פ כתב ידו. גם הגיהו ספרי תורה שלהם, מספר תורה שכתב הוא. ועשו כל מעשיהם ע"פ חיבורו משנה תורה, לא סרו מדבריו ימין ושמאל. ונמשכו בכל מנהגיהם על פיו מאות שנים.

עד שנתפשטו אח"כ ספרי התלמוד עם רש"י ותוספות והרא"ש, הנדפסים בויניציא, וגם ספרי הרי"ף, ולמדו בהם ודקדקו בהם כל הצורך. והיו מגיהים אותם. ויש תחת ידי מסכת ביצה ומסכת סוכה מוגהים מקדמונינו משנת ה'שפ"ו ליצירה, וערכתי אותם מול הגהות הב"ח,

ומצאתי בקצת מקומות הגהתם יותר נכונה, וברובן מתאימים עם הגהות הב"ח. ואעפ"י שדקדקו כ"כ בדברי התו' והרא"ש והרי"ף, עכ"ז לא נמשכו אחריהם, ועשו כל מעשיהם עפ"י הרמב"ם ז"ל לבד.

ואח"ז נתפשט חיבור מרן הש"ע וב"י, ואז התחילו להקל בקצת דברים ולהחמיר בקצת, עפ"י הש"ע. אך ברובם שהוא ככולם עודם תופסים שיטת הרמב"ם.

ואחר זמן-מה, נתפשטו ספרי הזוהר והמקובלים, ושמו אז כל מעינים ועסקם בהם. ועזבו התלמוד וספרי הרמב"ם והרי"ף ובית יוסף וכיוצא בזה וגנוזים.

שוב הפעם, זאת ה'רוח' שלו.

לטעם הידוע, שכל אלו הכנה דאורייתא. ולסיבה זו נתמעטו הלבבות, ולא נמצא עוד מעיינים בתלמוד ופוס', כי אם א' מעיר וב' ממשפחה (ועיין בס' אבן ספיר להר"י ספיר כי דבריו אמת כאשר ראינו בעינינו). וכאשר תראינה עיניו, בדברי אחינו המשיבים על שאלות שלו.

ובזמן שעמד הנשיא ר' שלום עראקי שהיה משנה למלך הערבי המולך בצנעא, והיו ידיו רב לו לעשות כרצונו, וביד חזקה הכריח קהילות רבות להתפלל ע"פ סידור האר"י נוסח ספרד, ולעזוב סידור התפילה להרמב"ם, וגם שלא לגלח בימי העומר, וכיוצא בענינים אלו.

הנה חלק מן הדברים, שהם נכונים.

וקצת קהילות עמדו על עמדם, ולא אבו לשמוע לו. אמנם גם הם ערבו להם איזה פיוטים ותחינות, וקבעו בסידוריהם. אמנם בעניני שחיטה ובדיקת הריאה ושאר טריפות, הרבה קולות הקלו בסרכות ובועות הריאה, כמבואר בס' זבח תודה למהר"י צאלח.

קיצורן של דברים, מעת שנתפשט הש"ע בתימן, נטו קצת אחרי דבריו באיזה פרטים. אך רושם גדול נשאר ברוב עניניהם עפ"י הרמב"ם ז"ל, בין בעניני פסח, בין בעניני הכשר הבשר לקדירה, שאעפ"י שנמלח והודח תחילה וסוף כדין, חולטין אותו ברותחין. ובדין הפחל ג"כ נוהגין כהרמב"ם, ואין חוששין למ"ש מרן נהגו שלא וכו'.

אסרו זאת. י"א שזה מדאורייתא, וי"א שזאת רק אסמכתא אבל בעצם זה מדרבנן.

וזה לשונו שם, מפשטות דבריהם מוכח, שזה לימוד מדאורייתא, לאסור מלאכות שקודם לישא וכו'. ויש להביא ראיה לשיטות שאין זה רק אסמכתא דרבנן, שהרי כל הלימוד לאסור הוא מדסמך ל'ושמרתם את המצות', משימור ואילך היינו לישא, שהרי יש ראשונים [מובא להלן אות שס"ח] הסוברים, שיש דין שמירה משעת קצירה, ולפי"א א"א ללמוד מכאן איסור מלאכה מלישא.

ואינני מבין, מה הוא מדבר. ואם זאת אסמכתא, וכי הדבר כבר מובן? אם זה אסור משעת קצירה, אי אפשר לעשות אסמכתא כשזה לא מתאים. זה אינו תירוץ מספיק כלל ועיקר.

ולכן נלע"ד בס"ד שהעיקר בעניין דלעיל, הוא כפי שכתב ג"ע מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעולת צדיק [חלק ב' סימן קל"ה], כי ההלכה אינה כפי הירושלמי הזה. נכון שלפי הירושלמי השימור הוא רק מלישא ואילך, אבל מהרי"ץ כותב – והוא מביא זאת בשם הפרי חדש – וז"ל, אע"ג דבירושלמי פ"ק דביצה, הביאוהו תוספות בריש ביצה, והר"ן בריש פרק אין צדין, ילפינן שאין בוררין ולא טוחנין בי"ט מדכתיב 'אך אשר יאכל לכל נפש', דסמך ליה 'ושמרתם את המצות', כלומר אותם מלאכות ששימור ואילך מותרות, היינו מלישא ואילך, אלמא משמע ליה להירושלמי דשימור דלישא הוי שימור. אנן לא קי"ל הכי, אלא כמסקנת הש"ס דילן, דמשמע דבעי שימור משעת קצירה. וכן דעת הרוקח בס"י רע"ב וכו'.

*

הנני רואה שצריכים כבר לסיים את השיעור, למרות שעדיין לא גמרתי את הנושא דלעיל, על כן אומר רק עוד נקודה קטנטנה.

ישנם הבדלים, בין התשובה שישנה בכת"י מהר"י יצחק הלוי, לבין מה שנשלח בפועל בסוף. בתשובה שבסוף, ישנם הרבה הוספות. אבל מצד שני, מצאתי שישנו ג"כ דבר אשר הושמט.

אחד מן הדברים שהם הביאו בתשובתם, הם הוכיחו כי העניין שלא לאפות מצות בפסח, הוא

ירושם גדול נשאר ברוב ענייניהם עפ"י הרמב"ם ז"ל. זהו פחות או יותר רוח הדברים בתשובה הנז"ל לגבי אפיית מצות בפסח, בסגנון הזה הם כתבו שם, 'ולא נכחד כי מקצת המנהגים, שלטה בהם יד המתקדשים והמטהרים וכו', רובם שהוא ככולם עומדים בטהרתם'. זהו כמו שכתוב כאן, 'ירושם גדול נשאר ברוב ענייניהם עפ"י הרמב"ם ז"ל. הדברים מקבילים.

זה יצא ממנו, וכפי שאמרנו היתה לכך כנראה השפעה, בזמן שעדיין לא ידעו עד כמה הוא מקולקל. הם חשבו, אולי הדבר נכון, הכיוון של דברים האלה. עד שהבינו, פי משך נחש יצא צפוע, ופריו שרף מעופף [ישעיהו י"ד, כ"ט]. שאלו הן דעות זרות. לא ידעו זאת בשלב הראשון. זהו מה שהסברנו בס"ד בזמנו.

*

מהיכן לומדים איזה 'אוכל נפש' מותר?

הדבר מובא בירושלמי במסכת ביצה [פרק א' הלכה י'] בזה"ל, תני, אין בוררין, ולא טוחנין, ולא מרקדין. הבורר והטוחן והמרקד, בשבת נסקל, ובי"ט סופג את הארבעים. וכו'.

מניין שאין בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין? ר' אחא בשם רשב"ל, כל מלאכה לא יעשה בהם, עד ושמרתם את המצות.

בפסוק שם כתוב כך, כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם. אֲךְ אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל נֶפֶשׁ, הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָבָם. ונסמך אחריו, וְשִׁמְרְתֶּם אֶת הַמִּצְוֹת וגו' [שמות י"ב, ט"ז–י"ז]. ללמדנו ממתני היא השמירה למצות? מהלישא ואילך, כי מאז ישנו חשש חימוץ.

בספר תורה שלמה, הביא זאת בפרשת בא [דף קמ"ח, הערה שג"ה], והוא מעיר על כך, כי מה נעשה לפי דעות הסוברים – ר"ל הרי"ף והרמב"ם וכו' – שצריך שימור משעת קצירה? אם הינך מדייק מן הפסוק הסמוך אחריו 'ושמרתם את המצות', שצריך שמירה משעת לישא, א"כ לדידהו יהיה מותר כבר מן הקצירה.

הוא מביא שם חילוקי דעות, האם הדברים שאסורים, כגון קצירה וברירה וכו', הם אסורים מדאורייתא, או מדרבנן. כיון שבתורה נאמר 'יאכל לכל נפש', א"כ מותר הכל, ורק מדרבנן

מה יהיה. ואכן, נתנו להן לבדוק, והן הוציאו את חמשת החטים המבוקעות. לא פחות, ולא יותר. [הערת ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א. אם אמר לנשים שצריך לבדוק עוד הפעם, אין זו ראייה, שהרי מפני זה מסתמא יבדקו טוב יותר. והנה מעשה זה שמעתיו מפי בנו הרה"ג חיים יצחק הלוי זצ"ל, ונדפס בשמי משמו, בספר איש ימיני חלק ג' דף תקצ"א נוכמרכן הובא בס' בת מלך דף קי"א לידידנו מנכ"ל פעו"צ הרב עמנואל בשארי זצ"ל. יב"ן בזה"ל, מעשה ובא שד"ר מארץ ישראל לתימן, והיה מפקפק בכשרות המצות לפסח, בטענה שלא יתכן שהנשים בוררות את החטים כדבעי. נטל רבינו יחיא יצחק פח חטים שנבררו לפסח, ולעיני השד"ר עירב בהן שבע חטים מבוקעות. לאחר מכן נתן את החטים לנשים לבררן, ולתדהמת השד"ר הוציאו הנשים בדיוק את שבעת החטים המבוקעות ע"כ.

וכנראה קיצרתי, כי נדמה לי ששמעתי מפיו שהוא הניח את הפח היכן שמונחים פחי החטים שעדיין לא נבררו, באופן שהנשים סברו שהן בוררות כעת את החטים בפעם הראשונה, ונמצא שהן בררו אותן כדרך תמיד. ולכן כתבתי נתן את החטים לנשים לבררן, ולא לבררן שוב. ובכתרי תורה גליון מ"ח פרשת צו וחג הפסח ה'תשפ"א ב'של"ב דף ד' אות ג' הובא מעשה זה בשמי בסגנון שאמר מעכ"ת, וביקש מהנשים לברר שוב חטים אלו יעו"ש. ומסתמא ידידי הרה"ג הכותב שליט"א לא הבין היטב את אשר אמרתי לו. איתמר].

מציאת מקור לעניין הקמיע שנזכר בו בעל שלושת הראשים, שהובא בשיעור מוצש"ק בא ה'תשפ"ד בשל"ה. נסיים בעוד דבר אחד קטן, לזכותו ולכבודו של ידידנו הרב ינון מנוס הי"ו, מהעיר ראש העין ת"ו. הוא העביר אלי מכתב שכתב, לגבי מה שדיברנו בס"ד בזמנו [בשיעור מוצש"ק פרשת בא ה'תשפ"ד בשל"ה], בעניין הקמיע שנזכר בו בעל שלושת הראשים.

וזה לשונו במכתבו, לק"י יום רביעי כ"ו אב ה'תשפ"ה ב'של"ו. לכבוד מורינו ורבינו הגאון הגדול הרב יצחק רצאבי שליט"א.

אינו מנהג של גדר וסייג, אלא מנהג תיקון בעלמא. הנהגה גרידא. זאת אומרת, גם אלה שאינם עושים כך, זה לא מפני שהם סוברים כי הדבר אסור. והביאו לכך ראייה, כי באו לתימן הרבה שדרי"ם מארצות אחרות, והם אכלו את המצות הללו בפסח. איזה היתר יש להם לאכול, אם הם סוברים כי זהו איסור?

כך כתוב שם, ועד ב'שח"ק נאמן – דהיינו הקב"ה – כי כל השדרי"ם שיצאו מאה"ק לתימן, כולם כאחד אכלו מצה בפסח אכול ושבוע – כאן הוא הוסיף כמה מלים שאינן נמצאות בתשובה ההיא, בזה"ל, ועשנה עולה כעשן הכבשן – ושבחו למעשה המצות בתימן שבח גדול. לך נא ראה מ"ש הר' יעקב ספיר בספרו – אבן ספיר – חדרי תימן.

את המלים הללו, ועשנה וכו', משוסדמה השמיטו. נראה כי במלים הללו, ועשנה עולה כעשן הכבשן, רצונו היה לומר, אולי תטענו כי השדרי"ם הללו לא ידעו אימתי עשו את המצות הללו. על כך הוא אומר, לא יתכן שהם לא ידעו, מכיון שהיה אז עשן גדול. א"כ הדבר היה מפורסם וידוע, שאופים את המצות עכשיו.

נסיים כעת כאן. וברוך שהבדילנו מן התועים והמתעים, הבל המה מעשה תעתועים.

השדרי"ם ברגע הראשון, פחדו וחששו מלאכול, עד שראו כיצד הנשים בתימן הן זריזות.

כבר שמעתי מזקן א' ר' משה פניני – לולוי – זצ"ל, כי הנשים בתימן, היו מחמירות יותר מהרבנים שבארץ ישראל.

מספרים על מהר"י יצחק הלוי, כי כאשר שד"ר אחד שאל אותו, כיצד אתם סומכים על הנשים, שהן בוררות את החטים כראוי וכו'? ענה לו, הנשים שלנו, מדקדקות ביותר. וכאשר השד"ר לא האמין, אמר לו מהר"י הלוי, אתה יודע מה? תביאו את הכד עם החטים המבוררות, אשר היו מוכנות לטחינה. הרי הן היו בוררות אותם אחד אחד, ואפילו מכסות את פיהן, שלא ידברו, שלא ינתז רוק. אמר לו מהר"י הלוי, הינך רואה את החטים הללו שהן בררו, כעת הנני מכניס כאן חמש חטים מבוקעות, ואני אגיד להן שיבדקו זאת שוב, מבלי לומר להן כמה הכנסתי, ונראה

יִישָׁר כּוֹחוֹ. שְׁתַּהִיָּה לוֹ בִּרְכָה לְקִרְאָת הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים, שָׁנָה טוֹבָה וּמְבֹרָכָת וכו', בְּזִכּוֹת שֶׁהוּא יֵגַע וּמֵצֵא אֶת הַמִּקּוֹר, ב"ה שֶׁהִתְבַּרְרַר גַּם הַנוֹשֵׂא הַזֶּה. וְע"ע בְּשִׁיעוֹר מִשְׁפָּטִים הַתִּשְׁפָּ"ד בִּשְׁל"ה.

*

עוֹד עֲנִיין חֲשׁוֹב, לְקִרְאָת הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים. יִשְׁנו אֲבֶרֶךְ חֲשׁוֹב וִיקָר, שֶׁהוּא רֹאֵה כִּי הוּא בִּמְצֵב קֶשֶׁה מְאֹד. הַרּוּפָאִים אָמְרוּ לוֹ, תִּתִּיַּאשׁ, יִלְדִים לֹא יִהְיוּ לָכֶם. הוּא פָּנָה לְאַחַד מִגְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר אָמַר לוֹ, תִּשְׁמַע, אֵל תֹּאמִין לְרּוּפָאִים, אֲלֵא לְמָה שְׁחִז"ל אָמְרוּ, מִי הַקְּדִימָנִי וְאֶשְׁלֵם [עֵיין וִיקְרָא רַבָּה פֶּכ"ז אוֹת ב', וּבַעוֹד מִקּוּמוֹת]. אֵתָה תַעֲשֶׂה פַעִילוֹת לְחִיזוֹק תּוֹרָה וִירָא"ש, וְתִזְכֶּה לִבֶּן בַּעֲז"ה.

וְאִכֵּן הוּא יֵגַע וּמִסֵּר אֶת נַפְשׁוֹ, פֶּתַח כּוֹלָל אֲבֶרְכִים בַּעִיר רַעֲנָנָה, קִירֵב אֲנָשִׁים לְתוֹרָה וְלִיר"ש, וְאוּלִי יִשְׁנֵם עוֹד כְּמָה דְּבָרִים שֶׁשִּׁכַּחְתִּי. הַעִיקָר פֶּעַל הַרְבֵּה בְּמִסִּירוֹת נַפֶּשׁ, וּב"ה אִכֵּן הִנֵּס הַגִּיעַ. הוּא זָכָה לִבֶּן, אַחֲרֵי תִשְׁעֵי שָׁנִים מִהִנִּישׁוּאִין. בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ.

אֲבָל, לְמִרּוֹת שֶׁהוּא פֶּעַל וְעִדְיִין פּוֹעֵל לְחִזּוֹק אֶת הַכוֹלָל, הוּא מִסֵּר אֶת נַפְשׁוֹ בְּמִאֵד מְאֹד, כַּעֲת הוּא בִּמְצֵב קֶשֶׁה, כִּי הוּא לִקַּח חוֹבוֹת רַבִּים עַל עֲצֻמוֹ, וַיִּשְׁנָה גַם לָנוּ זְכוֹת אִם נִשְׁתַּתֵּף בַּעֲנִיין הַזֶּה. וַיִּשְׁוֹעַת ה' כַּהֲרֵף עֵין.

יִדִּידָנוּ הַרְה"ג אֶלְעָזָר יוֹסֵף הִ"י, יַעֲשֶׂה כַּעֲת הַתְּרֻמָּה עֲבוֹר הַעֲנִיין הַנִּכְבָּד הַזֶּה. וְתִזְכּוּ כּוֹלְכֵם לְהִכְתֵּב בְּסֵפֶר הַחַיִּים וּבְסֵפֶר הַזִּכְרוֹן, אֲכִי"ר.

הודעה חשובה:

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה

המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן

שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

פרטים בטלפון: 050-4140741

בְּשִׁיעוֹר הַשְּׁבוּעִי (שְׁעָרֵי יִצְחָק מוֹצֵש"ק פֶּרֶשֶׁת בֹּא הַתִּשְׁפָּ"ד בִּשְׁל"ה) כֶּת"ר הַזִּכִּיר (מִה שֶׁכָּבַר כֶּתָב בִּשְׁו"ע הַמִּקּוּצָר ח"ד ס' קִמַּח הַע' ע) שֶׁאֲבִיו זצ"ל רֹאֵה קִמִּיעַ בְּכֶתֶב עִבְרִי בִּלְשׁוֹן עֵרֶב שֶׁנִּזְכַּר בּוֹ "בַּעַל שְׁלוֹשֶׁת הָרָאשִׁים", וְרַק כִּשְׁהִגִּיעַ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל הִבִּין שֶׁזֶהוּ אֱלִילִם שֶׁל בּוֹדֵהִיסְטִים בְּאַרְץ הוֹדוֹ. וּבְשִׁיעוֹר, כֶּת"ר אָמַר עַל עֲצֻמוֹ שֶׁג"כ רֹאֵה דְּבַר כַּעֲיִן זֶה בְּאִיזָה סֵפֶר, אִמְנֵם כַּעֲת 'בִּיקִשְׁתִּיהוּ וְלֹא מִצַּתִּיהוּ בִּשְׁוֹם מִקּוֹם'. וְשְׁמִי שִׁימְצֵא אֶת הַמִּקּוֹר שֶׁהִדְבֵּר קִשּׁוֹר לְהוֹדוֹ, לְבּוֹדֵהָ אוֹ לְמִשְׁהוּ דּוֹמָה שִׁיּוֹדִיעַ, וּבְרוּךְ יִהְיֶה. וּבִס"ד מִצַּתִּי – שִׁמְחָה גְּדוּלָּה – שֶׁאִכֵּן הִדְבֵּר שִׁייד הֵן לְהִנְדּוּאִיזְם וְהֵן לְבּוֹדֵהִיזְם, שֶׁשּׁוֹרֵשׁ שְׁנֵיהֶם מֵאַרְץ הוֹדוֹ.

וְאֵעִתִּיק לְכֶת"ר מַעֲט מִזְעִיר מִמָּה שֶׁמִּצַּתִּי מִהִבְלִיחֵם שֶׁל עוֹבְדֵי הַע"ז הַזֹּאת.

לֹא צָרִיךְ לְקִרְוֹא זֹאת, אֲלוֹ הַבְּלִים, כֹּל מִה שֶׁהֵם כּוֹתֵבִים, אֲבָל רַק בְּכַדִּי לְחִזּוֹק אֶת הַעֲנִיין הַזֶּה, הוּא הַעֲתִיק אֶת כֹּל הַשְּׁטוּת שֶׁלָּהֶם, וְהַעוֹרֵךְ יִדְפִּיס זֹאת בְּחוֹבֶרֶת שְׁעָרֵי.

[בְּהִנְדּוּאִיזְם יִשְׁנָה יִשּׁוֹת הַנִּקְרָאֵת 'דַּאֲטַטְרִיָּה' [Dattatreya], הַמִּתּוֹאֲרֶת עִם שְׁלוֹשָׁה רָאשִׁים, הַמִּיַּצִּגִּים אֶת שְׁלוֹשֶׁת הָאֱלִים הַעִיקָרִים בְּהִנְדּוּאִיזְם: בְּרַהְמָה (הַבּוֹרָא). וַיִּשְׁנו (הַמִּשְׁמֵר). שִׁיווָה (הַמִּשְׁמִיד).

וַיִּשּׁוֹת זֶה נַעֲבַדְתָּ ע"י מֵאֲמִינִיָּה בְּאַמְצֻעוֹת הַשְּׁתַּחֲוּיָה לְדַמּוֹת שֶׁלָּה, וְהַקְּטָרֶת קְטוּרֶת וְעוֹד. גַּם בְּבּוֹדֵהִיזְם טִיבֵטִי (מ"מ גַּם הוּא שּׁוֹרֵשׁ מִהוֹדוֹ) יֵשׁ כְּמָה יִשּׁוּיּוֹת בַּעֲלוֹת שְׁלוֹשָׁה רָאשִׁים אֲךָ אֵין הֵם מִהָאֱלִים הַעִיקָרִים, אֲלֵא הֵן יִשּׁוּיּוֹת זִנִּיחוֹת יוֹתֵר, וְעוֹד שֶׁלֹּא תִּמִּיד הֵן מוֹצְגוֹת עִם שְׁלוֹשָׁה רָאשִׁים אֲלֵא אֵף עִם חֲמִישָׁה רָאשִׁים וְאֵף יוֹתֵר, וְהֵן מִכּוֹנוֹת 'אֱלִים זּוֹעֲמִים' אוֹ 'אֱלֹהִיּוֹת זּוֹעֲמוֹת'.

וּמ"מ גַּם יִשּׁוּיּוֹת אֲלוֹ נַעֲבַדוֹת ע"י מֵאֲמִינִיָּהם בְּאַמְצֻעוֹת הַשְּׁתַּחֲוּיּוֹת לְדַמּוּיּוֹת שֶׁלָּהֶם, וְהַקְּטָרֶת קְטוּרֶת וְעוֹד.

וְלֹא רַק בְּבּוֹדֵהִיזְם טִיבֵטִי, אֲלֵא בַּעוֹד צוּרוֹת שֶׁל בּוֹדֵהִיזְם, יֵשׁ לֹא מַעֲט דַּמּוּיּוֹת עִם מִסְפֵּר רַב שֶׁל רָאשִׁים וִידִים.

דכל עסן לא והו מלא ומקודש ביום אחד י' עסן דאר
 תהיה י' בעסן אחרי מות ואסימן כפרו פסח
 לפסח לא ואב כ'א בעסן ויהי בשלח כ'א בעסן
 קדושים אייר חסד ומקודש בשני
 ימים והוא לא ואב ה' אייר אמר י' באייר בהר סיני י' באייר
 אם בחקותי כ' באייר במדבר סיני אסתופא אייר אב
 דכל סיון א' והו מלא ומקודש ביום אחד ד' סיון נשא
 והסימן חנכו ועצרו לעצרה אב ואב י'א בסיון
 בהעלתך י'א בסיון שלח לך כ' בסיון
 ויקח קרח לבדה תמוז חסד ומקודש בשני ימים והוא א'א
 וא' ב' תמוז זאת חקת ט' תמוז וירא בלק י' בתמוז פנחס
 עוס לאחד כ' בתמוז ראשי המטות אסתופא תמוז א'א
 דכל אב א' והו מלא ומקודש ביום אחד מוציאין שני
 ספרים הראשון קורין בו אלה מסעי והשני ענין ראש
 חדש ומפטידין חזון ישעיהו ח' אב אלה הדברים ט'
 באב לא ט' באב ואתחנן כ' באב והיה עקב כ' באב
 דאה אנבי ומחר חדש אסתופא אב לא דכל אלול אב
 והו חסד ומקודש בשני ימים אב י' אלול שופטים י'א אלול
 כי תצא כ' באלול והיה כי תבוא כ' באלול אתם נזבים
 לי וילך ואסימן קומי ותקעו פספס פספס פספס
 שלמים ומעוברת סימן השנה

תכלאל כת"י קדמון מלפני שש מאות שנה, שמפורש בו להפטיר מחר חודש,
 לאפוקי עניה סוערה, כדלעיל דף 9.

פני חיי ומזוני

אחת בשנה

כמדי שנה בימי הרחמים והסליחות מתקיימת בס"ד

המגביהת השנה'ית

לטובת פעילות מוסדות יד מהרי"ץ - הארגון העולמי להפצת תורה ומסורת יהדות תימן

שמות התורמים יובאו בפני מרן הגאון הצדיק

יצחק רצאבי

שליט"א

רבינו

פוסק עדת תימן

אשר בכוח תורתו הקדושה והטהורה יעתיר עבורם בתפילה

בעת רצון נדירה ומיוחדת

ויזכו לברכתו הכוללת כל הישועות, כפי שנחקקה בכתב יד קדשו:

"ברכות שמים מעל יחולו על כל המסייעים, שיזכו לפני חיי ומזוני"

למסירת שמות לתפילה הנדירה, לבריאות ולהצלחה ולפרנסה טובה, או לעילוי נשמות:

ובעמדות
"נדרים פלוס" ו"קהילות"

050-4140741 | 050-4145141

התרומות מוכרות לצרכי מס לפי סעיף 46